KIRKE OG KULTUR

INNHOLD:

Redaksjonelle noter 65
H. I. SCHOU: Den kristne ungdoms mentalitet. 72
DIDRIK ARUP SEIP: Norsk riksmålsordbok 78
KARL LUDVIG REICHELT: Under kjærlighetens og frihetens lov 85
HAL KOCH: «Geistlighedens forræderi» 93
ERLING TAMBS WICKLUND: «Skabelsen, mennesket og Messias» 100
EIVIND BERGGRAV: Olavs-kantaten 121
Litteratur anmeldt av: Eivind Berggrav, Bretteville Jensen, H. C. Christie, Sverre Steen 124

HEFTE 2 FEBRUAR 1931 38. AARG.

REDAKTØR: EIVIND BERGGRAV

Kirke og kultur utkommer med 1 hefte hver måned undtagen i juli og august. Abonnement kr. 10.oo pr. år, utlandet kr. 15.oo. Kan bestilles på postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspedisjonen, Rådhusgaten 30 B. Eftertrykk av tidsskriftets artikler uten kildeangivelse er forbudt.

REDAKSJONELLE NOTER

MED-VIND

Næsten humoristisk skriver en emissær i et lokalblad: «her bleser nu en kirkelig vind *som truer med å bli til storm.*» Hvordan forfatteren har tenkt sig dette billede i virkelighet, forekommer dunkelt. Men der er den realitet i det at kirken *i visse stykker* har med-vind for tiden.

Om grunnen til dette skal ikke her tales, men der er all årsak til å være klar over at med-vind kan være farlig. Under den trenges der større ansvar og aktpågivenhet enn nogen gang. Til sjøs sier man: de farligste ulykker skjer når de på broen kjenner sig trygge. I landeveistrafikken skjer aldri uhellene i mot-bakke, men i med-bakke. Hver gang der tales om at kirken har med-vind bør en kirkens mann få en støkk.

Der er så meget mer grunn til det i øieblikket som det sandelig hverken er for kirkens fortjenesters skyld at den har medvind, eller er på nogen bred front at den har sine chanser. Der er meget viktige punkter hvor vi er til akters og står tafatte, — tilmed i noget så centralt som sjelesorg gjelder dette — og der er andre punkter hvor kirken står likefrem truet.

Det *partielle* i vår gunstigere situasjon gir derfor grunn til energiserende uro både overfor vårt *egentlige* kall – evangeliets — og overfor våre menneskelige og kirkelige plikter.

Medvind kan ellers lett forveksles med at man *glider.* Men i så fall er det nærmest underlaget som flytter sig med oss, ikke vi som vinner fremover. Mot strøm er storm sundom skutens frelse. Der er all årsak til å stå skeptisk overfor øieblikkets magsvær og til ikke å frykte om motvind kommer.

MOTSTANDERE?

Vi må ikke gjøre oss for fort ferdig med arbeiderpartiet, fordi om arbeiderpartiet gjør sig for fort ferdig med oss.

Kirken kan aldri overse at arbeiderpartiet er eksponenten for noget av samfunds-bodens surdeig: den onde samvittighet for alt som er galt. Lun tilfredshet med «det bestående» er ikke bare noget ukulturelt, men også noget ukristelig. Kirken har å la sig konfrontere dagligen med all nød og all urett som finnes. Det gir en verk i sinnet, som ligner alt annet enn tilfredshet. Og selv om arbeiderpartiet angriper kirkens livsnerve og dermed selv hisser selvbevarelses-instinktet frem i oss, så er ikke saken dermed op og avgjort for oss. Vi må tross alt forlange mer av oss selv enn av våre angripere. Vi må ikke bli døve for virkelighetens rop, selv om der er falske hyl hos dem som har tillatt sig å intonere det.

Det er tydelig at der nu skal skiftes politikk overfor religionen. Central-organet har gitt en parole som oversatt i rene ord lyder slik: Kjel nu en stund for religionen som privatsak igjen, men slå desto kraftigere og infamere løs på alle som representerer religionen, det vil si kirken i alle dens institusjoner og personer. «Full og hel nøitralitet overfor *religionen*», heter det; men «overfor de *kirkelige* spørsmål *ophører nøitraliteten*». Plukk vekk kirkekorene, chikaner presteskapet, sett bukkeben for alle kirkelige bevilgninger, gjør det så surt som råd er både ved hjelp av nålestikk og ved undervanns-miner.

På denne måte får man i ly av en teoretisk from nøitralitet anledning til en sport som tiltaler alle partiets journalistiske og oratoriske grovsmeder. Men tendensen er selvfølgelig meget dypere: ved å erte kirken skal man efter hvert provocere den helt over på motpartens side, — og så er der skaffet basis for et totalt frontangrep på det hele.

Hvor klok eller uklok denne taktikk er — de har ikke vist sig meget fint beregnende i disse ting før — kan her være det samme. Sikkert er at det blir en tid hvor kirken får bruk for sinnets balanse.

Men ser De hvor underlig likt de to makter ser på hverandre? Vi på vår side sier: arbeiderpartiets undergrunn, nøden og uretten, *den* står vi med full respekt for, kom ikke å si at vi er blinde for *den;* men partiets religionspolitikk, agitasjonen og hatet, de fariseiske salonradikalere — alt dette må vi gjøre front mot. — Og arbeiderpartiet på sin side sier: kristendommens nu fordunklede realitet, religionen som sådan, *den* står vi nøitral overfor, vi *respekterer hver manns tro,* kom ikke og

si at vi er blinde for dette; men kirken, prestene, fariseerne og humbugen, agitasjonen i skolen, alt *dette* erklærer vi heftig kamp mot.

Det er næsten parodisk. Men slik er situasjonen. Den gir ialfall *kirken* grunn til å *forstå* hvordan det tar sig ut fra den annen side, — for vi kan jo bare føle det på hvordan det tar sig ut fra *vår*. Og her *forpliktes* vi da av ordet: alt hvad du vil at andre skal gjøre mot dig, det skal du gjøre mot dem. Uavhengig av om *de* gjør det motsatte.

Derfor: om arbeiderpartiet gjør sig fort ferdig med oss, så er vi ikke dermed ferdig med dem.

SKUFFER KIRKEN?

Der er områder hvor kirken svikter på grunn av evneløshet eller energiløshet. Men der er også områder hvor kirken svikter fordi den *må* svikte, fordi det er helt med urette at man forlanger at den skal løse flokene eller ta parti i dragkampen: sett fra arbeiderpartiets synspunkt svikter kirken i klassekampen, sett fra militært synspunkt svikter den i forsvarsspørsmålet, sett fra fredsvennene svikter den ved ikke å gå mannjamt inn for avrustning, sett fra målfolks side svikter den offisielle kirke i målreisningen, fra riksmålshold synes kirken svikte fordi den gir målet rum, o.s.v. På alle disse områder *må* kirken, som institusjon, svikte forventningene.

Verre kan det være at kirken på områder av mer direkte åndelig art, områder som ligger mer innenfor dens felt, viser sig — om ikke å svikte, så iallfall å *skuffe:* kirken skuffer pionerene på alle felter, moralens, samfundssynets, filosofiens, forskningens eksperimentatorer. De sier: kirken kommer alltid *bakefter;* når det nye er blitt anerkjent, *da* dilter kirken med. Den er derimot for feig, til å gå foran og våge noget selv.

Til dette yderst fatale forhold er bare å si at slik må det være ifølge kirkens vesen. Kirken er *radikal hvor ingen andre er det,* og ellers er den *konsekvent hvor andre er radikale.* Kirken er ikke konservativ *tvers igjennem.* Dens vesen er nettop prinsipielt radikalt, fordi at der hvor dens centrum og opgave ligger, *der* er kirken radikal — den er kritisk opgjørsånd, den er bruddets, avgjorthetens, representant; kirken har den revolusjonerende omvendelses uro i sig. Og et vesen hvis

hjertepunkt er slik, kan aldri bli den blotte stedighets kompagnon på *noget* felt. Der vil alltid være forståelse å finne inne ved kristendommens hjerte for alle de sant djerve tanker i livet.

Men kirken er konservativ som institusjon. *Egentlig* er den det fordi den efter sitt vesen står indifferent til samfunds*former* og tanke*former*. Kirken anerkjenner den samfundsorden hvis preg og billede i øieblikket står på skattens mynt. Dette *kan* komme til å se ut som servilitet, og hos de mennesker som representerer kirken, løper der vel lett en porsjon slikt med. Det så underlig ut da presteskapet i Berlin den ene dag i en resolusjon støttet keiserdømmet og en uke senere likeså høitidelig tilsa den imens innførte republikk huldskap. Slikt er iallfall dårlig «politikk» for de individer som er med i det, men paradoksalt sagt er det ideelt fra kirkens synspunkt, — altså ikke at resolusjoner fattes, men at regjeringsformen i sig selv er indifferent for kirkens centrum.

Politisk og socialt virker imidlertid også all ideell indifferens som et hefte. Det lar sig ikke nekte at kirken *er* noget av et slikt hefte. Bare at den aldri — hvis dens radikale hjertecentrum er i orden — kan bli intransingent: et rede for sta kontra-ånd. Faren i så måte vokser jo mer egenpolitikk kirken får, jo mer den har innrettet sig som stat i staten. Derfor er katolisismen her mer risikabel enn protestantismen og synodekirkene farligere enn statskirkene. Også i protestantismen vil nok fremskrittspolitikkerne ofte ergre sig over kirken, — om ikke fordi den står direkte imot, så fordi den ikke er med i spissen. Til gjengjeld vil de ofte til sist sanne at kirken var fremskritts-*soliditetens* beste venn.

Her ligger der nemlig en verdi ved kirken i dens konservatisme. Totaliteten i livet kan ikke gjøres til eksperimentalfelt. Der må være en langsomt og sikkert virkende balanse. Denne svinghjulets tunge masse kan for de ivrige kjennes som bare dødvekt, men faktisk skjerper den eksperimentatorenes ansvarsfølelse, tvinger dem til større dybde og ennu djervere energi. Sant nok, massemotstanden *kan* også egge og erte, så fremskrittsfolkene blir outrerte og utopiske, kanskje løsaktige — og kirken skal vokte sig for å bli et anstøt i den retning. Men alt i alt får man finne sig i å tilstå at pionerer fryktelig ofte har buset på i blinne og tatt dundrende feil, — at det

som kalte sig frihet og skjeldte på kirkens tvang, ofte var en eneste maskert opløsningsprosess og frihetens verste fare. Der er hektiske bølger som plutselig bruser op og kaller sig f. eks. «ny moral» — en halv generasjon efterpå ser man bare slammet efter bølgeslaget som gled ned igjen, og er glad for at ikke det bølgen slog an mot, var bare løs sand. Det skader ikke at der er en både lang og hard prøve for alle sprett som forsøkes. Livet er noget organisk, og kan ikke brekkes om og få ny mening ved noget så enkelt som en saltomortale. All organisme er konservativ i sin utvikling, desto mer jo høiere vi kommer op i livsformene. Kirken er nok undertiden irriterende i veien, men den er selve det organiskes representant. Dette er den også forsåvidt som den, når den efter hvert organisk inkorporerer det nye, da gir dette en ganske annen inngang og makt enn det kunde fått ved bare utvortes å ha erobret og overveldet.

Men til dette syn hører det at kirken må være optatt av *sitt egentlige*. Jo radikalere *kristen* kirken er, det vil si: jo intensere, djervere, med all sjel og hug anspent for sjelesaken, — desto sundere er den samfundsmessig sett. Jo mer dvask og dorsk den er som evangeliserende makt, desto farligere er den som samfundsmoment. Den kristelig radikale kirke er den samfundsmessig mest frisinnede.

Den kristelig intense kirke vil nemlig være den minst engstelige; en slik kirke vil ha råd til å gi enkeltmann friheter. Det vil si: hvis det er en *stor* kirke, en omfattende kirke, en folkekirke, ikke hvis det er en konventikkel-kirke, en flokkekirke. Intensitet uten bredde-opgave blir snart trangbrystethet. Likesom bredde alene fort vil skape indolens. Men en folkekirke med central og intens evangelisk brand i sig, kan fri for engstelighet glede sig over all pionerånd selv om den i øieblikket synes å gå utenom kirkens linje.

— Man burde lære å plasere kirken rett. Den hverken kan eller skal være Mädchen für alles. Hvad der nemlig er noget ganske annet enn å være alles tjener. Dette siste betyr å ville alle vel og gjøre det beste for alle. Men det betyr ikke å gjøre alle til lags. Og det er dette mange nu går og er skuffet over kirken for. De vil at den skal stå dem til tjenste med alt de har for sig.

Men kirken på sin side må huske at når menneskene er skuf-

fet over den på denne måte, så er det også fordi kirken så litet har varetatt sin virkelige tjener-opgave. Hvor kirken bringer goder og gjør godt, hvor den befrir og frelser, der blir dette det centrale også i folks betraktning av den, og skuffelsen i de perifere ting glir bort. *Kirken har tenkt for meget på sig selv,* den har likefrem lidt av selvoptatthet, og *her* er vel dessverre den innerste grunn — ikke til at kirken må skuffe visse ivrere, men til at denne skuffelsen *i øieblikket* trer så sterkt frem.

Veien er ikke å forsøke å tilfredsstille dem som roper: *her* burde dere være, og *her!,* men å senke sig i Jesu selvløshet og ubonerte hjelpetrang. Kirkens både tid og fremtid avhenger av de goder den kan bringe menneskene. Disse goder skuffer aldri.

NABO-HAT

..Hos en landhandler på Sunnmøre kom en mann inn og forlangte «en bunt nabo-hat». Han fikk prompte en bunt piggtråd. «De kaller det slik her», forklarte handelsmannen til en fremmed som stod der.

Ja slik *kaller* de det på Sunnmøre, men slik *bruker* de det alle steder. Jo nærmere mennesker bor på samme flekk, desto mer piggtråd bruker de i regelen. *Vondt* setter de mellem hverandre. Det er utrolig for nogen *bitre* steder de kan bli slike nabo-komplekser. «Hver gang jeg har vært blandt mennesker, er jeg kommet hjem som et mindre godt menneske», sier allerede Seneca.

Kristus har erklært nabohatet krig. Men er de kristne *med* ham her?

Skal vi nevne kollega-forholdet? I dets utstrakte betydning: organisajoner overfor andre organisasjoner, indremisjonen overfor kirke og vice versa, emissær overfor emissær, sogneprest overfor res. kap. *Her er en kreftskade i kirken.*

Man kan gjerne innrette sig praktisk og klokt, det vil si: man skal ikke unødig gnisse sig innpå hverandre. Man skal helst ha grenser for hver sitt. Man skal ikke behøve å *like* hverandre, for dette er en natur-ting. Hvert lem sin særegenhet og sin plass. Men det som er *ondt,* det er og blir fiendens sæd, nabohatet er en drepende gift i kristent samfund. Hvor

uvilje, sjalusi, bitterhet, skjult skadefro over en annens fadese og feil holder tilhuse, der er den største fare på ferde.

Hvad kan det drives ut med? Rent ut sagt: bare med bønn og med faste. Faste betyr da selvtukt og fornuft og alt hvad der tenkes kan av praktisk regulering. Bønn — vil ganske likefrem si: at du ber til din Gud både om å få handle rett og om å få ha det rette sinnelag, og at du ber *for* dem som volder dig slike menneskelige vanskeligheter (eller skal vi først si: ber om å få bli i stand til å be for dem); at du ber – ikke slik generelt og teoretisk om disse ting, men at du foran hvert møte og hver kilden situasjon, ber *nu.*

«Der må nogen begynne med å tilgi!» Og skal en kristen vente på den annen?

DEN KRISTNE UNGDOMS MENTALITET

Af overlæge dr. med. H. I. Schou, Danmark.

Naar man udfra et psykologisk synspunkt betragter den kristne akademiske ungdoms sjæleliv saaledes som det giver sig udtryk i Barthianismen, finder man heri to fremtrædende ejendommeligheder.

For det første en udpræget tendens til selvundervurdering, som stærkt kommer frem i *Barths* egne betragtninger, men stærkere endnu findes hos hans efterfølgere. Synspunktet er dette: Vi *er* intet. Vi *kan* intet. Vi *føler* intet. Vi *formaar* intet. Synd er vi helt igennem, og Gud er uendelig stor, ophøjet, fjern, frygtelig. Hans værk er tilmed gjort een gang for alle. Næppe kan vi naa ham med vore bønner, endsige paavirke hans beslutninger. Vi har at forholde os afventende saa kan det hænde, at han vil hjælpe os alligevel. Vi maa leve paa et: Quand mème!

Den kristne objektivisme maa vel her — i modsætning til den tidligere subjektivisme — siges at have naaet sit højdepunkt. Den religiøse indstilling er blevet en *negativ* eller maaske negativ-positiv. Selvbebrejdelsen er den tilgrundliggende følelse; herfra udspringer erkendelsen.

Som eksempel paa en saadan ungdommelig selvundervurdering skal nævnes følgende: En ung dansk student opfordredes af sine kammerater til at lede en kristelig studiekreds. Han afslog det med denne motivering: «Hvorledes skulde *jeg* med min *lille, raadne sjæl* kunde lede et kristeligt arbejde? Kan jeg som selv er under dommen være *fører* for andre kristne?» — Denne mand var primus inter pares; han var en designeret førertype. Man spørger sig selv: Kunde *vi*, et tidligere slægtleds unge, have talt saaledes om os selv? Kunde vi kristne studenter af 1900—1910 have kaldt vor sjæl «en lille og raadden sjæl»? Er det i det hele taget normalt for en sund ungdom at tale saaledes eller er det patologisk?

Det andet paafaldende træk i vor kristne ungdoms psykologi er en tendens til kværulanteri og kritik. Vel er der i den negative idealisme noget, som er fælles for al god og grødefuld ungdom, men det er farligt, naar denne lovende egenskab stivner i en grimace. Og noget saadant maa vistnok kunde siges om adskilligt i et blad, som «Tidehverv», særlig i de første numre. De gamles mening maa underkastes en revision, siger de. Deres erfaringer kan vi ikke bruge. Kirken og den kristne ungdomsbevægelse maa kastes i støbeskeen. Deres ledere maa have været enten hyklere eller ignoranter.

Paa et møde i København mellem ældre og yngre kristne medicinere spurgte det ældre slægtled beskedent: Kan vi hjælpe de medicinske studenter med noget? Kan vi give eder en haandsrækning i aandelig henseende, saa er vi rede. Kom blot selv med et forslag. Vore hjem staar eder aabne, vor mund, vore penne. Hvad skal vi give eder? — Svaret herpaa var det karakteristiske: I *kan* intet give os. Og I *skal* intet give os. Vi maa hjælpe os *selv*. Smerteligt er det at sige, men det er faktisk.

Nu spørger man sig selv i dette halvgamle slægtled, hvortil flere af os hører: Hvordan kan denne ungdommelige sindsstemning forklares? Findes der nogen undskyldende momenter eller noget logisk forklarligt grundlag for en saadan kontrær og egocentrisk mentalitet?

En læge, der har sin daglige gerning blandt nervøse og sindslidende mennesker, maa uvilkaarligt komme til at tænke paa visse sjælelige abnormtilstande, som er almindelige i vor tid, og som kaldes *sjælelige depressioner*. Der forstaaes hermed akute eller mere kroniske sindslidelser, som opstaar hos følsomme mennesker, naar de udsættes for svære psykiske schoch, aandeligt pres, langvarig modgang, heftige sindsbevægelser o. lign. De bliver herunder: Tunge, triste, indesluttede, afvisende, bitre; de faar en snever horizont, et svagt og afbleget følelsesliv, et afslappet initiativ. Livet bliver tørt og realistisk for dem. Deres medmennesker besværlige. Lette forfølgelsesforestillinger begynder at spire frem. Der fremkommer en overordentlig pinefuld tilstand for de syke selv og deres omgivelser.

Tilstanden er til en vis grad smitsom. En hel familie kan

blive angrebet af en psykisk depression, et folk eller en slægt. Historien viser depressive epoker i næsten ethvert folks liv, særlig efter stærke anspændelser.

Paa det religiøse omraade finder man hos disse sjæleligt deprimerede to karakteristiska, som i denne sammenhæng er værd at bemærke nemlig: En udtalt religiøs pessimisme og en stærk tendens til kværulanteri. De er intet værd i Guds øjne, siger de. De har ikke fortjent hans kærlighed, men kun straf og ydmygelse. Gud er uendelig langt borte, og de erfaringer de tidligere har gjort om hans eksistens, kan de slet ikke stole paa. Intet kan baseres paa subjektivisme. Hvad der alene bestaar er Guds gerninger og kun gennem den mest objektive forsoning faar vi fred med Gud. En af mine patienter, en ung præst, udtalte: «*Det* kan man da ialtfald lære af sine depressioner at alene Guds *handlinger* kan frelse os, i os selv er der intet godt»!

Som en naturlig konsekvens af denne bitre religiøsitet kommer nu kritiken frem af andres religiøse liv. De andre maa alle leve paa et religiøst bedrag. De maa i høj grad overvurdere deres egne «erfaringer».

De taler stærke ord, men gør ikke tilsvarende stærke gerninger. Ganske stereotypt faar vi nervelæger fra hundreder af sjæleligt deprimerede patienter serveret de samme klager over egen umulighed og andres ugudelighed. Vi kender disse toner *saa* godt, at naar vi hører dem fremsat offentligt og gjennem lang tid, maa vi uvilkaarligt tænke paa, om der ikke bagved det, der skrives og tales gemmer sig en patologisk sindstilstand.

Der findes hos en del af vor tids ungdom tegn paa en psykisk depression; herom kan der næppe være tvivl. Symptomene er de almindelige: Selvundervurdering, følelsesvækkelse, etisk nihilisme, begrændset horizont, sygelig kritik.

Det er givet, at denne mentale tilstand ikke kan være selvforskyldt. Den kan ikke paa nogen maade lægges vore unge til last, og den kan ikke helbredes ved at rette bebrejdelser imod dem. Naar et helt slægtleds bedste unge frembyder tegn paa en psykisk defekt, maa der nødvendigvis være plausible grunde til denne tilstand. Aarsagene maa kunne paavises og actiologien klarlægges. Dette turde næppe heller være vanskeligt. To momenter skal her særlig fremhæves.

Krigen er den første — naturligvis. Født eller opdraget under en verdenskatastrofe og knuget af materiel og aandelig usikkerhed har nutidens ungdom tabt sin naturlige balance. Danmarks unge er særlig sydfra blevet inficeret med pessimisme. Barthianismen maa — dens øvrige udmærkede sider ufortalt — betegnes som en religiøs nihilisme inspireret af Luther i hans forstemthedsperioder og udbredt fra det krigshærgede og nedtraadte Tyskland til Skandinaviens i forvejen usikre ungdom. Den desperate krigslitteratur, den seksuelle demoralisation, den løsslupne nationalsocialisme har vi faaet sammesteds fra. Danmark har i aarhundreder levet paa aandelige efterdønninger fra den store nabo mod syd. Og da vore unge til enhver tid er det mest fintmærkende barometer for tidens aandelige rørelser, bliver det hos dem, at det aandelige højtryk først kan afmaales. Senere kan vi vente storm og regn hos de mere voksne i samfundet. En ting er imidlertid sikker: Alle er vi mere eller mindre under indflydelse af en moralsk-religiøs depressionstilstand, som svarer nøje til den materielle efterkrigstidsdepression. Hvad vi maa erindre er imidlertid dette, at vi er inde i en *sygelig* tilstand, som for det første maa behandles og for det andet har udsigt til at tabe sig igjen.

Hertil kommer for Danmarks vedkommende et særlig forstemmende moment, som forværrer krisen. Det er den *aandelige overfodring*, som vore unge har været udsat for i flere aar, som har ødelagt deres normale fordøjelsesevne. Den akademiske ungdom lider af aandelig dyspepsi, og denne er igen aarsag til aandelig blegsot, en kombination som er almindelig paa det organiske omraade. De gamle kaldte aandelig mavepine for «Anhedonia». Vi kalder den vel nærmest livslede, træt fortvivlelse.

Men denne tilstand har vi selv været med til at fremkalde hos de unge. Lad os hellere indrømme dette aabent! Vi har talt og skrevet og prædiket i lyriske toner, som maaske var skønne og oprindelige nok, men som ikke altid svarede fuldtud til det liv, vi levede. Skrivebordskristendom har vi haft for meget af og ogsaa en del kristelige floskler, som nu lever videre blandt lægprædikanterne. Den teoretiske forkyndelse har domineret paa bekostning af det, som alene er maalgivende for et aandeligt liv: resultaterne, helliggørelsen, arbejdet, personligheden.

Vis os kristne *mænd,* siger de unge. Lad os se, hvad I har udrettet. Ord har vi nok af. Der kræves handling nu.

Hvad angaar behandlingen af en psykisk depression, da gaar den efter al lægelig erfaring ud paa i første omgang at vise *sympatisk forstaaelse* af den, som er lidende. Det maa forstaaes, at der her foreligger en uforskyldt nødstilstand. Der er ikke tale om simulation eller hysteri, som skal «opdrages», men om et patologisk stemningsleje, som er værst for den, der har det. En saadan indføling i de sjæleligt lidende sindstilstand trænger de meget til. Længe nok er de blevet behandlet, som impertinente kværulanter; dette er de ikke blevet bedre af. Vi maa prøve at vise dem forstaaelse. Alene heri ligger der en vis behandling.

Men dernæst maa vi skaffe dem *ro.* Vore deprimere og oprevne unge maa have lov at hvile sig. Lad dem være i fred. Diskussioner fører ikke til noget. Andakter ikke heller. Opfordring til arbejde allermindst. Som om den der var deprimeret kunde helbredes ved resonnementer eller tvinges til at gøre en «indsats». Det kategoriske imperativ har de til overmaal i dem selv. Snarest skulde de have lette narkotica, saadan som man giver de deprimerede ved sygesengen. Ja, og saa lidt psykotherapi; om det var muligt.

Den psykiske behandling er hos deprimerede altid af primitiv art. Dersom nogen lider af aandelig fordøjelsesbesvær, som vore unge for tiden, da trænger de til *aandelig skaanediæt.* Barthianismen er en saadan religiøs smalkost. Intet sundt menneske vil vel mene for alvor, at der i denne teologiske retning er kristelig fuldkost. Evangeliet i hele dets fylde kan da umuligt udtrykkes ved noget som overvejende er negativt. Menneskesønnens budskab til hans lidende medbrødre maa være noget ganske anderledes omfattende og positivt og afsluttedes ogsaa først ved pintsen. Den kost Barthianismen giver os er god for daarlige maver. Og det er stort at kunne give sin tid den andelige kostform, som den trænger til, naar man blot erindrer, at diæten ikke bør vedblive efter at sygdommen en helberedet. Der vil sikkert i kristelig henseende komme et omsving til romantiken efter den nuværende realisme. Romantiken er den livsform, som ungdommen, den sunde ungdom, aller daarligst kan undvære.

Udsigterne til fuld helbredelse af psykiske depressioner er altid gode. Lægen kan sige til sin patient, at han altid kommer sig, men sygdommen kan ganskevist tage lang tid. Dette gælder for den enkelte som ogsaa for de *mange* syge, for en folkedepression, opstaaet ved suggestion, særlig naar den findes i folkets unge hjerner.

Enhver slægt har ment om sine unge, at disse var de mest haabløse, der nogensinde havde levet. Dette har altid vist sig at være forkert — lykkeligvis. Livet har en forunderlig evne til regeneration. Friskt vælder det bestandig frem af nye, uanede kilder netop, som man troede det var ved at udtørres. Saaledes vil det ogsaa gaa for vor nuværende unge og gode slægt.

Qui vivra verra!

p. t. Gudbrandsdalen, janr., 1931.

H. I. Schou.

NORSK RIKSMÅLSORDBOK

Av professor Didrik Arup Seip.

Norsk riksmålsordbok. Utarbeidet av Trygve Knudsen og Alf Sommerfelt under medvirkning av K. E. Bødtker, Ulrik Mørk, J. Mørland, R. Ullmann. Hefte 1. (H. Aschehoug & Co.).

I.

Et interessant kapitel i språkvidenskapens historie er det som har til overskrift «Ordbøker». Fra først av har ordbøker vært praktiske hjelpemidler når det gjaldt å lære *fremmede* språk. De eldste ordbøkene vi kjenner for nordiske språk er ordbøker fra latin. For noen år siden blev det utgitt et stort middelalderlig glossar fra latin til svensk. Enda eldre er noen få latinske ord med oversettelse til gammelnorsk, innskrevet på noen vokstavler, som er funnet i Hoprekstad i Sogn.

Ordbøker for et språk med forklaring på samme språk er opstått først i nyere tid. Omkring 1700 var det store planer fra regjeringens side i Kjøbenhavn både om en norsk og en dansk ordbok. Det gikk ut skrivelser fra regjeringen til bisper og andre høie embedsmenn om å hjelpe til med å samle inn ord. Bispene skrev til prestene, og det blev skapt adskillig interesse for norske dialekter her i landet ved denne skrivelsen. Enda er en del av materialet bevart. Av særlig interesse er en plan som blev fremsatt av den senere rektor ved katedralskolen i Kristiania, J. Rasch, om at en mann skulde reise rundt i Norge og skrive op ord og undersøke gamle diplomer o. l. Disse planene blev ikke realisert da. Men en del av det materialet som blev innsendt, blev utnyttet i en stor håndskrevet ordbok av geheimeråd *Mathias Moth*, som var ophavsmann til planen.

Det kom ingen slik dansk ordbok ut før i 1793, da første bind av Videnskabenes Selskabs ordbok forelå. Dette stort anlagte verk blev ferdig først 112 år efter — i 1905. I de første bindene var det også tatt en del hensyn til norsk. Det var nord-

mannen *Ole Strøm* som redigerte begynnelsen av verket; adskillig norsk ordstoff er her ordboksført for første gang.

I det 19de hundreår fikk Danmark sin *Molbech*, som til dels gjaldt som autoritet her i Norge også. Og nu i det tyvende får Danmark *Dahlerups* store ordbok, som var planlagt alt i 1882, men som først begynte å komme i 1919, og som nu har nådd frem til bokstaven L i 11—12 store bind.

Ellers har nordmennene — som det alt er fremgått — tatt sterk del i ordboksarbeidet i Danmark i det 18de hundreår. Foruten Ole Strøm skal jeg her nevne namdølen *Hans von Aphelen*, som gav ut en mengde ordbøker til fremmede språk og tok op mange norske ord i sine verker. Hans ordbøker var sterkt i bruk i Norge og Danmark til langt ut i det 19de hundreår.

For omkring 50 år siden begynte arbeidet med det store svenske ordboksverk: Svenska Akademiens ordbok. Den har hittil nådd til bokstaven F og er et verk som er anlagt etter en overordentlig stor målestokk. Kanskje kan de som nu er barn, opnå å se det avsluttet og kanskje ikke. Farten er satt sterkt op i det siste for resten. Dessuten får Sverige sin mer kortfattede ordbok i Olof östergrens utmerkede «Nusvensk ordbok», som begynte å komme i 1915, og som nu har avansert et stykke ut i K i tredje bind.

De veldige litterære ordboksverkene, som det tar mannsaldrer å få ut, er nødvendige og nyttige. Men jeg er tilbøielig til å mene at i noen grad kunde disse ordbøkene ha vært avlastet til fordel for et ordboksarkiv, som kunde bli utnyttet av videnskapen og rådspurt av andre. Det er også mer og mer innsett i de senere årene at en del av nytten ved de svære ordboksverkene blir forspilt ved den rekke av år de nødvendigvis trenger for å bli ferdige i. Den store danske ordboken er frukt av ønsker om å redusere omfanget av hensyn til den praktiske nytte et ordbordsverk bør gi. östergrens svenske ordbok er enda mer kortfattet. Også islendingene har fått en mindre og overordentlig nyttig litterær ordbok i Blöndals «Islandsk-dansk ordbog», men her er også gitt oversettelser til dansk. At færingene har fått sin gode lille ordbok i de siste årene ved Jacobsen og Matras, fortjener også å nevnes.

II

Den nye riksmålsordboken er noe nytt hos oss; ved sitt anlegg og sitt omfang blir den også temmelig enestående i ord-

bokslitteraturen. Den blir naturligvis mer kortfattet enn Dahlerups danske ordbok — og vel også enn Østergrens svenske.

«Norsk riksmålsordbok» vil gi et billede av utviklingen i riksmålet i de siste hundre årene når det gjelder ordforrådet. Den vil ikke gjøre de store ordbokssamlinger overflødige, men den vil på mange måter være nyttig for dem.

Det utkomne første hefte av Riksmålsvernets ordbok er på 124 spalter og rekker til «asylsted»; i en kort og klar form er det gitt oplysninger om ordforrådet i vårt språk; betydningsutviklingen er klarlagt, der er gitt grammatiske, stilistiske og etmyologiske oplysninger, som på én gang er lett forstålige og samtidig har en tiltalende videnskapelig form. Det er ikke mulig her å drøfte alle sider av ordboken; den har naturligvis vakt språkpolitiske debatter, hvor språket like til navnene på det er mer emne for politiske ordgyterier enn for virkelig interesse.

Jeg skal her bare tale om *en del* forhold ved ordboken.

Først *navnet* «Norsk riksmålsordbok». Vi behøver ikke å drøfte lenge hvad folk *vanlig* mener med riksmål. I virkeligheten skyldes striden om navnet her at man absolutt vil legge noe annet inn i ordet enn den betydning det vanlig har. I norsk *tale*mål er «stat» betegnelse for det offisielle. Etter den taleskikk er både riksmål og landsmål «statsmål». Når noen kvier sig for å bruke ordet *stat* slik, er det av puristiske grunner. Men også *riks-* i sammensetninger er lånt fra tysk, så puristene må i alle tilfelle ty til lånord.

Ordet «riksmål» er et lingvistisk-geografisk begrep. Det samme gjelder «landsmål». Norsk talemål har selv løst navneterminologien på en rettferdig måte, som alle burde følge. Betegnelser som «norsk-dansk», «nynorsk» og «bokmål» er uriktige navn — slik som de nå blir brukt. Jeg har endog sett oplyst i valgkampen av generalsekretæren for et stort parti at talerne i partiet brukte dels dialekt, dels nynorsk i sine valgforedrag. Eller et annet eksempel. I en ordliste til en lesebok var landsmålsord angitt ved en stjerne. Av en av Kirkedepartementets sakkyndige blev ordet «landsmål» krevd ombyttet med «nynorsk». Ord som ikke skulde ha stjerne etter dette kravet, var ord som *tyrispikk, hjuring, hjell;* slike ord kunde altså ikke der få hete «nynorske».

Slikt er ikke annet enn tull. På den måten kommer norske dialekter, som først og fremst burde ha navnet «nynorsk», til å miste dette navnet. Ellers er nynorsk et navn som setter språket i relasjon til gammelnorsk, og som burde bli brukt bare i slik relasjon.

Om tittelen på ordboken gjelder iallfall at den er i samsvar med norsk talebruk, og at navnet riksmål er nyttet slik som språkvidenskapen også i andre land nytter det.

I alle kulturspråk har *ordforrådet* i den siste mannsalder fått større tilvekst enn noen gang før. Det er forskjellige krefter som her har gjort sig gjeldende.

Interessant og mest betydningsfull er den tilvekst som den økende folkeoplysning og utbredelsen av almendannelsen har skapt. Ved skoleoplæring og foredrag, ved almen deltagelse i det offentlige liv i stat og kommune, ved utvikingen av foreningslivet, ved aviser og bøker, ved stadig sterkere samferdsel har skriftspråk og «riksmål» trengt videre ut og dypere ned. Omkring i landene blir det flere og flere som helt eller delvis bruker disse formene av morsmålet som et naturlig middel i skriftlig og muntlig samkvem. Men denne utbredelse av almendannelse har på den andre siden hatt den virkning at skriftspråkene og «riksmålene» har tatt op nye ord fra nye lag, ord som sosialt eller geografisk har hatt en mer tilbaketrengt stilling. Riksmålene blir selv merket av den seiersgang de går.

Samtidig har litterære bevegelser, som har gitt sig uttrykk i realisme og naturalisme, i hjembygddiktning og proletarlitteratur, med sine virkelighetsskildringer ført ord inn i litteraturmålene og dermed også i riksmålene.

Endelig har den sterkere internasjonale handel og samferdsel og fellesskapen i teknisk kultur i den siste mannsalder i vesentlig grad øket ordforrådet i så godt som alle kulturspråk og gitt dem en mye større felles ordskatt enn de noen gang før har hatt.

Enten vi liker det, eller vi ikke liker det, er forholdet nå det at så godt som overalt i land med europeisk-amerikansk kultur møter vi tusenvis av de samme kulturordene. En norsk ordbok må bære preg av det likesom andre ordbøker, og det gjør da også denne nye ordboken. Etter min mening er det ingen skade skjedd ved denne utvikling. Språket blir mer og mer det som det skal være — et meddelelsesmiddel mellem mennesker.

Det er ingen skade skjedd ved at vi delvis kaster av oss forbannelsen fra Babel.

Når det gjelder å vurdere ordforrådet i ordboken, må vi ellers huske på at det er vanskelig å dømme om det bare ut fra første hefte. Ordene på *a* er lite representative for en ordbok.

Der er gitt fyldige oplysninger om hvor ordene stammer fra. Det burde i større utstrekning også vært gjort når det gjelder oplysning om dansk eller norsk. Det vilde bare vært nyttig for norsk språkutvikling om vi i en håndbok fikk oplysning om hvad som er fellesstoff, om hvad som har dansk form, og hvad som har norsk form, og endelig hvad som har blandingsform. Men dette vilde krevd større plass. Og i mange tilfelle vilde det for tiden ikke være lett å avgjøre det. For noen år siden vilde en f. eks. ha angitt *vann* som en dansk form; nå vet vi at mange nordmenn har brukt formen *vann* i lange tider før dansk fikk noen innflytelse her i landet og at bortimot halvdelen bruker denne norske formen i sitt talemål.

Her kan jeg også nevne at det vilde ha vært en fordel for ordboken om den i større utstrekning hadde gitt oplysning om formen for et ord i norske dialekter. Det er naturlig at Riksmålsvernet ikke vil godkjenne norske folkemålsformer i større utstrekning enn de kan oplyses ved litterære eksempler. Men da må også eksemplene være allsidig valgt og nevnt i større mengde enn det har vært mulig i denne ordboken. Derfor burde etter min mening overalt vært oplyst når f. eks. et ord var hunkjønnsord i dialektene. Det kunde ha skjedd uten at det vilde ta stor plass; og slik plass kunde mulig ha vært innvunnet om en hadde brukt en del *tegn* for nærmere å klarlegge bruk av et ord og miljøet for det.

Der er kommet en utrolig mengde ord med i forhold til den plass som er brukt. Jeg skal nevne en del ord, som *ikke* er medtatt. Det er ikke sikkert jeg selv vilde ha tatt dem med alle, om jeg hadde sittet i redaksjonen. Jeg kjenner ikke til i hvilken grad en må stryke av plasshensyn. Jeg nevner en del i alfabetisk orden:

Pronomenet *a* for henne forekommer så ofte i replikker i litteraturen og på annen måte, at det burde ha vært opført, iallfall med henvisning til *henne;* der kommer det vel inn. Derimot er med rette tilfeldige laginger utelatt, som f. eks. verbet *adjektivere,* skjønt det nok kan bli brukt endog refleksivt («adjektivere sig»). Tilfeldig er sikkert også følgende

bruk av ordet *amerikanisme:* «Jeg kan ikke tenke mig en argere, mer farlig motstander av det jeg vil kalle gold amerikanisme, et ord som vel merke ikke bare er et begrep, men en realitet, enn nettop en kunstner som Olaf Bull» (Monrad Johansen).

Av andre ord som ikke finnes, nevner jeg *admiralstat* (brukt av P. A. Munch og Henrik Ibsen), *adventsøndag, affinere, aftenkvist* (Asbjørnsen), *akasietre* (Nordahl Rolfsen; *akasie* er tatt med); *akribi; aksling* (hjulaksling); *aksskrike* (fuglenavn); *aktivisme, aktivist, aktivisere* (vi leser daglig om «aktivister» i Finnland; jeg har hørt nylig at en plevritt kunde «aktivisere» en skjult tuberkulose; og en professor vilde forleden «aktivisere» Universitetet); *alltydig* (jfr. dobbelttydig), *alvpust* (brukt av Welhaven), *amerikanist* (der er stadig «amerikanistkongresser»), *andsøles, anode* (i radiospråk), *annvint, arabersprang* (i gymnastikk, se A. V. Thues lærebok), *arabis* (plante), *arabist, arbeidsgjeng, arsenmalm, arvefast* (mutasjoner er «arvefaste»), *arvgi* (Wergeland), *askeladd, askefis* o. fl. Som sagt kan det være tvil om noen av disse ordene; men en del av dem burde sikkert ha vært med etter den plan som er lagt.

Fagord kan ikke være med i stor utstrekning; det vil ofte bli et skjønn som må avgjøre om ordet skal med eller ei. I en avis (Dagbladet 1930 nr. 220) støtte jeg på ordet *asier* i en kjøkkenopskrift. Dette ordet mangler i ordboken; men det er ikke noe nytt ord i språket. I en kokebok på vers som blev utgitt i 1833 av bygdemålsdikterne Hans Allum og Hans Hanson, finner vi følgende vers:

> «Jeg synger ei om Asiaters Sæder,
> Men om den skarpe, sure Asia,
> Som bliver spiist i Lag hos Povl og Peder
> Og udi manget norsk Symposia.»

*

Etter at ovenstående var skrevet, er også annet hefte av ordboken kommet. Det gjør samme gode inntrykk som første hefte. Ved et raskt gjennemsyn savner jeg bare få ord; jeg nevner *attfor* (Asbjørnsen), *avdage (avdages* er med; men jevnfør Asbjørnsen: «i skogen var det alt avdaget»), *avdrikke* (Asbj.), *avsminke* (en skuespiller). — For et år siden blev det ført en diskusjon i «Teknisk ukeblad» om forholdet mellem or-

dene *blende* og *avblende,* om lykter i sjømannsspråk og bilspråk o. l.; det blev påvist at *blende* og *avblende* til dels blev brukt om hverandre. Om dette ordet fikk jeg et brev fra en nordmann i utlandet, ingeniør Olav Bjønnestøl i Buenos Aires. Han viste at *avblende* hadde særbetydningen «minske en lyskilde»; han fant at ordet var uheldig og foreslo at man skulde finne en avløser. I bilspråket er ordet *dim* i denne betydning kommet fra engelsk. «Chaufførene møtte rutebiler som kjørte på dim.» «Mange av de eldre biler hadde meget svakt dimlys.» Dette lånordet svarer til et norsk ord *dim,* og det kan godt brukes i norsk. I ordboken mangler ordet *avblende;* det burde visst ha stått der fordi det har denne særbetydning. Jeg tror samme betydning av *av* fins i *avkokt* (fisk), d. v. s. noe som er kokt litt, aldeles som *avblende* nok har betydningen «blinde litt».

Det er ikke lett for en ordbok å være helt up to date. I Sigurd Hoels og Helge Krogs stykke «Don Juan», som blev spilt på Det nye teater i høst, blir en av personene kalt *barmester;* det ordet finner vi ikke i ordboken.

Ellers skal jeg bare nevne et par ting fra annet hefte. Ordet befal, især i militærspråket, blir regnet som lånt fra mellemnedertysk *beval;* til oss er ordet sikkert kommet fra svensk, et eksempel på språklig påvirkning i unionstiden. Men naturligvis skriver ordet sig egentlig fra nedertysk. — Under *avskjæring* blir det talt om en «balje som er laget ved å skjære over en tønne på midten»; den slags frie bruk av infinitiv bør vel ikke finnes i en ordbok, som også skal gi mønsterspråk. «Feilen» er vanlig i skolen. Den minner om følgende passus fra militærspråket: «Ved å legge særlig vekt på å finne frem alt som er riktig i rekruttens svar, vil rekruttens selvtillit heves.»

*

På mange måter gir ordboken oss øket kunnskap om norsk språk. Forfatterne har stor ære av sitt arbeid, og vi andre får gagn av det. Det kan ikke nevnes som noen alvorlig anke mot ordboken at den ikke er fullstendig. Selv til de største ordbøkene kommer det alltid tillegg. Ordboken gir likevel en mengde ting. Den vil komme til å klarlegge viktige sider av norsk språkutvikling. Den vil bli en nyttig bok for leg og lærd.

UNDER KJÆRLIGHETENS OG FRIHETENS LOV

AV misjonsprest KARL LUDVIG REICHELT.

Preken ved Universitetsgudstjenesten i Oslo 1. februar 1931.

Evgl. Matt. 25, 14—30.
Epstl. Filp. 3, 7—16.

Under lignelsens form taler Kristus Jesus til oss i dagens tekst om livets innerste mål og mening.

I lignelsessproget hevder Jesus at den enkelte har mottatt noget av Gud, noget som kan sammenlignes med de såre verdifulle og skinnende talenter som dengang bruktes i Østerland. Menneskene er å ligne med tjenere, der skal forvalte husherrens eiendom, mens denne er ute på reise. Forvalte, øke, fruktbargjøre Guds eiendom, stå sammen med Gud i hans husholdning, rede til å gjøre regnskap den dag han kaller.

Og videre fremgår det av billedsproget, at de enkelte som går ut i husholdningens forskjellige arbeider, disse enkelte har fått et forskjellig utstyr, en noget forskjellig forvaltningskapital. Eksempelvis nevnes en, to og fem talenter. Og så har vi da lignelsessprogets mektige og alvorlige skildring av opgjørsdagen. Der er dem som kommer glade og frimodige frem, idet de kan vise økning, trivsel og fremgang på sitt regnskap. De får derfor også høre de liflige forjettelsens ord om den store forfremmelse. Men der er andre for hvem det hele er gått galt. Det er blitt stillstand og derfor også tilbakegang. Derfor kommer de også frem nedslagne og redde. Som en mektig guddommelig tone runger disse ord gjennem det hele, disse ord hvis sannhet manifesterer sig til alle tider og i alle livsforhold: «*Den som har, ham skal gives, og han skal ha overflod; men den som ikke har, fra ham skal tages endog det han har.*» Som en understrøm av det dypeste alvor lyder den store lov i tilværelsen: *redslen, frykten lammer og stagnerer, mens kjærligheten og frimodigheten utløser og driver til fruktsetning.* Se dette er de store og enkle lover, som den store mester har avdekket for oss i den kjente og klassiske lignelse om overdragelsen av de forskjellige talenter.

På bakgrunn av disse evige lover, faller der et klart lys over menneskelivet i all dets brogede mangfoldighet. La oss stanse op for nogen av disse lover idag, og betrakte dem innfor Menneskesønnens åsyn. Det kan være godt og åndelig helsebringende å få gjøre det. Det er jo den innerste hensikt med våre gudstjenestlige sammenkomster: vi vil innfor Kristi åsyn overveie hvad der er livets egentlige mening. Vi vil høre hans stemme og be ham hjelpe oss å lære den vanskelige kunst å leve rett, opbygges i vårt indre menneske. *Det første som vi da må nevne er da dette enkle og dog så store faktum, at vi menneskebarn har fått en eller flere talenter i vuggegave.* Og denne talent eller disse talenter har vi fått fra vår Gud og skaper. Alt hvad vi eier i sjelelig utstyr, i hellig egenart, det innerste og egentlige, vår personlighets gull og egenart —, se det er en gave fra ham. Ja, det er ikke bare en gave fra ham, en driftskapital som skal forvaltes og utvikles her på legemlivets plan — det er noget ennu mere, *det er en gnist fra ham, det er noget av ham selv.* Paulus uttrykker det slik: «I ham er det vi lever, rører oss og er til». Ap. Gj. 17, 28. «Ti av ham og ved ham og til ham er alle ting». Rom. 11, 36. La oss også minnes det mektige ord fra Predikerens bok: «Også evigheten har du lagt i deres hjerter» (3, 11). Vel er det slik at dette gudgivne liv, disse uutviklede talenter, ofte blir hemmet og stekket gjennem alle de skrøpeligheter og begrensninger som sjelelig og fysisk henger sammen med den jordiske hytte, som vi bebor. Vel er det slik at arvelig belastning, kummerlige hjem og fortvilede samfundsforhold like fra de spede år kan synes å umuliggjøre den rette og fruktbare livsutfoldelse. Og dog, talentene ligger der, og i visse øieblikk kan man se dem funkle selv der nede i de trange og smussige omgivelser. Der er så mange av disse talenter som ikke synes å kunne nå frem. At vi her står ansikt til ansikt med en forferdelig tragedie — det er nok sikkert. Og for dem som venter innen et menneskelivs korte spann av tid å kunne klarlegge alle disse dystre gåter, for dem er der mange skuffelser i vente. Anderledes hvis man får se det hele under den evige livslinjes synsvinkel, se da aner man noget av sammenhengen. Da kommer der forsoning også over disse tunge spørsmål. Til tross for alle disse tunge tankekors, stråler disse Kristi ord fremdeles som den store livets realitet: «*Han overga dem sin eiendom*», og han overga dem sin eien-

dom som skinnende talenter. Måtte dette ord senke sig dypt ned i vår sjel. Det vilde forvandle oss, gi oss en ny og sann innstilling overfor hele Guds verden, overfor oss selv og overfor menneskene. Det vilde revolusjonere vårt syn på barna som Gud gir oss. Det vilde gjøre at vi så tvers igjennem det ytre skall og like inn i det kongelige, det guddommelige hos oss selv og hos oss andre. Det ville gi oss *den indre løsning* overfor de mange vanskelige sociale spørsmål, som nu kaster de mørke slagskygger over verden. — Hvor betagende stort blir ikke et menneskeliv ut fra dette synspunkt. Menneskelivet fra de spedeste barneår frem gjennem livets syvfoldige rytme, gjennem ungdommens rike vårtid, manndommens kraftige arbeidsår og høsttidens stille og klare solsetning. Under denne innstilling vilde vi også ta imot de nye menneskesjeler som Gud setter inn i verden med mere høitid, ærefrykt og hellig ansvarsfølelse. Ti disse barn som kommer til våre hjem, til våre skoler, de er jo *bærere av Guds talenter* i uendelig rikdom, i uendelige variasjoner. Her er det ikke nok å peke på arveligheten. Den nyere arvelighetsforskning stadfester på forskjellige måter dette høiere syn på barnet. Vi vet at barna har rasepreg, de har familieeiendommeligheter, de er fysisk og sjelelig knyttet til slekten i dens forskjellige forgreninger. Men alt dette forsvinner næsten helt i forhold til det egenartede, det eiendommelige, det uberegnelige, som barnet bærer med sig i utstyr og anlegg, i temperament og mentalitet. Derfor er det så sant at det vesentlige ved barnet viser tilbake til Guds vesens uutgrunnelige dyp. Det er i mange måter bestemt før det kommer inn i verden. Det er satt inn *på en spesiell strålebane,* hvor det efter Guds vilje skulde få bli hans herlighet til pris. En gnist som i evighetens morgen sprang frem i Guds tanke — en livslinje, som går tilbake til Guds vesens dyp og som efter sin innerste intensjon går fremover gjennem alle evigheter mot Gud. Her på legemslivets plan får disse forskjellige strålebaner utfolde sig i uendelige variasjoner: det estetiske, det musikalske, det stringent logiske, det forskende og borende, det intuitive, det andaktsfullt-religiøse, den organisatoriske evne, det skarpt intelligente anlegg, forsker- og opdagergeniet, kort sagt alle disse anlegg og sjelseiendommeligheter der latent ligger i barnesjelens dyp allerede idet det inkarneres i legemslivet. Enkelte bringer ikke bare *en,* men

mange talenter med sig. *Som funklende fasetter på en juvel stråler de litt efter litt frem, alt eftersom barnet, den unge eller den voksne kommer inn under livets gode åndsmakter og da ganske særlig under livets største forløsende makt — kjærligheten.* Og her er vi ved den annen lov som Kristus avdekker: For å nå frem må frykten, redselen, overvinnes. Ti frykten, redselen har pinen i sig, den legger øde, den stanser og hemmer livet. Talenten graves ned i jorden. Fra fryktens og redselens lov, må vi komme inn under kjærlighetens og frihetens lov. «Frihetens fullkomne lov», som den så vakkert kalles i vårt nytestamente. (Jak. 1, 25).

Under denne frihetens og kjærlighetens lov åpenbares just sannheten av det veldige Kristus-ord, som vi hører i dagens tekst: «Den som har, ham skal gives, ja han skal ha overflod». I og med den store kjærlighetens frigjørelse, oplever man denne underbare potensering: den ene seir gir dobbelt kraft til ny seier, det ene utsyn baner vei og skaper glød for det næste, den ene glede baner vei for en ennu dypere glede. Vår bibelbok taler om det med disse ord: «Fra lys til lys, fra kraft til kraft».

Så er vi da kommet til det gamle og kjente ord om *kjærligheten som livets stormakt.* Mange ryster på hodet av dette. For mange er det slik at kjærlighetsbegrepet er ensbetydende med noget ubestemt, sentimentalt føleri, uten dynamisk kraft, uten etisk verdi. Å for en ulyksalig misforståelse! Den ekte kjærlighet, den som har fått sitt mektigste og mest guddommelige utslag i Kristus, er noget ganske annet. Den er innbegrepet av den klareste og mest viljebestemte drift til harmoni. Den er fyllt med visdom, den er båret av hellig vilje. Den er nyskapende og opbyggende. Men just fordi den er grunnet på sannheten, er den også ubestikkelig rettferdig. Den bøier sig ned til synderen og til den elendige, og i samme stund som en gnist fra kjærlighetsflammen slår over i hans sjel, skapes den hellige trang til renhet og fornyelse. I samme øieblikk kommer talentene, hans personlighets skjulte gull, inn under den positive utviklings lov. Derfor er det så stort dette ord av Johannes: *«Gud er kjærlighet —» og «den som blir i kjærligheten, blir i Gud og Gud i ham.»*

Her kommer vi til det centrale ved saken: Skal vi riktig få komme inn under denne veldige, guddommelige kjærlighet, så

må vi gå dit hvor Guds kjærlighet sprudler frem som ellers intet annet sted, og det er i Kristus. Husker De epistelen som vi leste idag? De gamle som ordnet med disse tekster har med en merkelig fin forståelse satt disse skriftstykker sammen. Epistelen er tatt fra Filp. 3, 7—16, der hvor Paulus i en høistemt lovsang just forteller om den store utløsning i Kristus. Grepen av Kristus, frigjort av Kristus, opreist med Kristus, kjennende hans opstandelse, kraft og samfundet med hans lidelser — slik er det at Paulus jager fremover mot målet. Og målet er just dette, at hans talenter, hans egentlige jeg, hans menneskevesens gull, kan bli utløst i Gud, vårt vesens kilde og evige bestemmelse. Men det å komme inn i Guds liv og dermed i den rette forbindelse med al-livet, med hele det uendelige kosmos, med alt som lever — det er ikke så ganske lett en sak. Det er jo så at Gud åpenbarer sig gjennem hele sin skapning, gjennem alle de fagre riker, gjennem kunst og diktning, gjennem de uendelige linjer og utsyn som åpner sig for oss i universets innerste struktur. Med inderlig takk skal vi, som lever i denne tid, erkjenne den umåtelige hjelp, som er gitt oss til å ane evigheten og guddommeligheten i tilværelsen ved hjelp av den dypere innsikt som gjennem forskningen er gitt vår slekt. Gjennem utsyn i himmelrummets og planetenes uendelige makro-kosmos og ved beskuen av atomenes og elektronenes underbare mikro-kosmos, er det gått mange slik at de blev gjennemsitret av den dype religiøse evighetstone. Alt dette er stort og godt. Men vi må nok også innrømme at for mange blir det med disse store og betagende stemninger i enkelte store øieblikker. Men disse stemningsbølger gir ikke nok av den dynamiske kraft som fører inn i et sterkt og viljebestemt arbeide for å utvikle de skinnende talenter, personlighetslivets innerste gull. Med gru må vi tenke på de mange som midt i sin stemningsbetonede tilværelse lever i den mest grenseløse vanmakt med hensyn til opbygningen av sin karakter, og med hensyn til utøvelsen av det uselviske tjenende liv for andre. I mange tilfeller blir det også slik at linjene og utsynene, man fikk opleve, leder inn i tåkeheimen, hvor ensomhetsfølelsen og redselen umuliggjør all videre utvikling av talentene. Man forskanser sig bak en ny subtil materialisme eller isolerer sig i agnostisismens dystre borg.

Se, derfor er det så usigelig viktig at vi også får møte Gud

under personlighetslivets, under det levende livs varme åndepust. Derfor har det alltid i slektens historie vært av så stor betydning at man fikk komme inn under de hellige menns og kvinners, profetenes innflydelse.

Men, mine venner, hvad vil det da ikke si å få komme inn under Menneskesønnens, Jesu Kristi åndepust? Han som i liv og tale har bevist at han stod i det ganske enestående forhold til det guddommelige, han som kunde si det med full sannhet: «Jeg og Faderen, vi er ett». «Den som har sett mig, har sett Faderen». En veldig rekke av mennesker fikk i ham, i Kristus Jesus, sine talenter utviklet og øket, skinnende og rike, til usigelig velsignelse for vår slekt og for vår jord, like fra oldkirkens dager og til idag. Idet de fikk utløst sin tros-evne, renset sin samvittighet og helliget sitt sinn i Kristus Jesus, blev deres personlighets gull samlet, talentene kom til sin rett. Det gikk ofte gjennem lidelser. «Hver gren som bærer frukt, den renser han så den kan bære mere frukt». Alt eftersom Kristus fikk makt over sjelen kom de inn i en ganske ny vurdering både av sig selv og hele tilværelsen. Den gamle mektige oplevelse, som har vært omtalt og besunget av slektens største og edleste ånder til alle tider, kom nu i et nytt lys. Hos Kristus lød det: *Den som elsker sitt liv skal miste det, men den som hater sitt liv skal finne det». «Sitt liv —» det er et malende uttrykk for det som det almindelige, irreligiøse menneske går og degger for og pusler med, «personligheten», som man kaller det, «individualiteten» med et ennu finere ord, «navnet» som det også nu og da heter.* Dette som man på død og liv vil bevare og hevde. Å for en forblindelse! Den «personlighet», den «individualitet», det «navn» som det her dreier sig om, er jo så ofte det absolutte vrengebillede av vår sanne og egentlige personlighet, — det er oss selv ikke bare i vår dårligste utgave, det er simpelthen en usann, en falsk, en svinnende form for vår personlighet. For det menneske som kommer til en indre sjelens samling er det eiendommelig å se på denne fortvilede kamp for å redde noget som ikke egentlig har noget med vårt egentlige, evige, blivende jeg å gjøre! Underlig er det å se hvordan vi pines og martres i forfengelighetens forviklinger for å kaste glans over et navn som intet har med vårt vesens egenart å gjøre, et navn som ikke egentlig hører oss til. Saken er den, at så lenge vi øder vårt liv i selvsykens

og forfengelighetens ørken, så lenge går vi gjennem livet personlighetsløs og navnløs, og det selv om vårt navn pranger i all verdens aviser og tidsskrifter.

Først når vi kommer så langt at det blir slutt på all falsk selvhevdelse, først når vi «kommer til oss selv» og *kommer til vår Gud og dermed også kommer inn i den dypere harmoni med all-livet og med alt som lever — først da begynner navnet, det evige og sanne å stråle frem, ikke utenfra, men innenfra. Som en gylden strålekrans vil det legge sig klart og leselig om vår panne som det guddommeliges evige innsegl.* Det er vårt nye navn og dog er det også Guds og Jesu Kristi navn. (Sml. Åp.br. 7, 3 og 22, 4). Ut fra denne betraktning faller der også litt mere lys over Pauli majestetiske ord, der berører noget av det innerste i den store kristusoplevelse:

«Jeg er korsfestet med Kristus;
jeg lever ikke selv, men Kristus lever
i mig — og det liv jeg nu lever i kjødet,
det lever jeg i troen på Guds sønn,
som elsket mig og ga sig slev for mig.»

Gal. 2, 20.

Her er den store vei åpnet for oss frem til Gud og uendeligheten, til harmoni med alt som lever. Her opleves det tilsynelatende paradoksale, men dog evig virkelige som slektens edleste ånder alltid har lengtet efter: *Ikke at dråpen går inn i oseanet og forsvinner, men at oseanet går inn i dråpen og lever.* Derfor føler vi oss også så trygge vi som får lov å stå som kristne misjonærer ute blandt Øst-Asias religiøse mennesker. Vi vet at der i Kristus er åpnet en ny og levende vei frem til Faderen. Hvor har vi ikke oplevet dette også i vårt arbeide i broderhjemmet i vår buddhistmisjon! Når vi ser disse mennesker, utstyrt ikke bare med stor klassisk lærdom, men også med et dypt følende religiøst gemytt, med en utpreget trang til et omfattende kosmisk bevissthetsliv, mennesker som er beåndet av dyp uendelighets-mystikk og evighetslengsel, mennesker som gjennem studier og meditasjon har samlet uhyre meget verdifullt tankestoff, — når vi møter disse mennesker bundet og bastet av syndemakt og hemmelig anklage, hvor føler vi da ikke behovet av Kristi sterke

og altomspennende frelserskikkelse. I de aller fleste tilfeller dreier det sig nemlig i Østen som i Vesten ikke først og fremst om tanke-vanskeligheter. Nei, det stikker langt dypere. Det dreier sig om frigjørelsen fra vanmakten, ensomhetsfølesen, redselen, syndeskylden.

Dernede i vanmakten, ensomheten, redselen og synden, finner man ikke sig selv; der utvikles ikke talentene. Derfor dypere enn all annen trang, sårere enn all annen klagetone, klinger lengselen efter frigjørelse gjennem verden: Frigjørelse fra vanmakten, frigjørelse fra frykten, synden og fortvilelsen. Frigjørelse slik at vi frimodig og sterk kan vandre fremover og skue fremover mot evighetens store opgjørsdag. Derfor trenger verden Kristus Jesus. Den trenger ham for å komme inn under en ny lovmessighet, *livets ånds lov, kjærlighetens og frihetens fullkomne lov.* —

Det er ikke for intet at de Kristusgrepne religiøse mennesker som er blitt knyttet til oss i Østasia med indre henførelse citerer Paulus' ord i Rom. 8, 1:

«Så er der da ingen fordømmelse for dem som er i Kristus Jesus. Ti livets Ånds lov har i Kristus Jesus frigjort mig fra syndens og dødens lov». —

Lovet og priset være Jesus Kristus! — Amen. —

Karl Ludvig Reichelt.

«GEISTLIGHEDENS FORRÆDERI»

Av cand. theol. & mag. HAL KOCH.

Rundtom fra Europa har vi i de sidste ti aar hørt den ene advarende røst efter den anden: Vestens kultur har spillet fallit; vi er inde i en forfaldsperiode, de gamle kulturlande har udspillet deres rolle; fra Østen maa vi vente «das neue Mittelalter». Med denne Vestens undergang maa det nu forholde sig som det kan; det eneste sikre er vel at det udsnit af historien vi kender, er alt for kort til at man deraf kan uddrage love om fremskridts- og nedgangsperioder. Der er næppe nogen grund til at lade sig ryste for stærkt af profeternes veraab, men det forhindrer jo ikke at der muligvis kan læres et og andet af den kritik de retter mod deres samtid. Mange af dem besidder virkelig noget af det profetiske klarsyn der forstaar tidens skrøbeligheder og ved at revse dem. Vi har her hjemme lyttet til Spenglers kulturpessimisme, præget som den er af tysk professorgrundighed, vi har ogsaa nu og da hørt genklang af Berdjajefs profetier om en ny middelalder, profetier der er gennemtrængt af russerens hele mystik og evighedslængsel, men mærkelig nok har mig bevidst ingen præsenteret os for den mand, der i Frankrig med gallisk klarhed og elegance har forstaaet at raabe et vagt i gevær, som har vakt opsigt langt udover landets egne grænser.

«Gejstlighedens Forræderi»[1]) kalder den jødiske filosof Julien Benda den bog hvori han fremsætter sin kritik af tidens aandelige liv. Men man forstaa det ret. Angrebet rettes ikke blot mod kirken og dens tjenere — «de gejstlige» er efter forfatterens egen definition alle de, «som ikke jager efter praktiske maal, men som sætter deres glæde i udøvelse af kunst, videnskab eller metafysiske spekulationer, kort sagt i besiddelsen af et ikke timeligt gode», og som derfor i en vis forstand kan sige: «Mit rige er ikke af denne verden». Videnskabsmænd og fi-

---

[1]) La trahison des clercs. (Grasset 1927).

losoffer og præster, det er de «gejstlige», og dem er det anklagen for forræderi rettes mod, forræderi ikke mod tiden eller mod deres medmennesker, men mod selve deres kald som «gejstlige»; og dette kald bestaar i at søge de ikke timelige, de evige værdier. Forrædere er de fordi de er steget ned paa torvet — ikke som Sokrates for at vække til eftertanke, ikke for at være en utilitaristisk og materialistisk slægts daarlige samvittighed, men for selv at blande sig i alle døgnets interesser, for at stille deres videnskab, deres filosofi, deres kunst og religion til raadighet for folket i jagten efter alt timeligt.

Det 19 aarh. har set nationalfølelsen — den begyndte i Tyskland men gik sin sejersgang over hele Europa — og klassebevidstheten vaagne, og af dem er der vokset et had frem som i universalitet — hvem er ikke mere eller mindre berørt deraf — og i intensitet overgaar alt hvad historien hidtil har haft at berette om. Det moderne menneske er ikke menneske først og fremst, men fransk, tysk eller dansk; han er ikke borger i et verdenssamfund men arbejder eller bourgeois. Overalt drages der paa den maade grænser og rejses barrierer som fortiden ikke kendte. Og de politiske lidenskaber har en magt som intet andet; med rette kan man kalde vor tid for politikens guldalder. Som aldrig før har menneskenes børn taget fodfæste i realiteternes verden, og det vil sige to ting: man vil besidde de timelige goder og man vil føle sig isoleret fra de andre. Thi det maa jo ikke glemmes at jagten efter timelig velfærd altid med nødvendighed skaber had, grænser og isolation, medens alene de aandelige værdier kan deles af alle og derigennem skabe fællesskab. Ja, vil man sige, men den nationale bevægelse og klassesammenslutningen har dog ogsaa deres idealer, de betegner ikke blot ussel materialisme, men kræver netop af den enkelte at han skal ofre sig for helheden. Man behøver blot at minde om hvor megen selvopofrende heroisme fædrelandskærlighed kan lægge for dagen, og ogsaa klassekampene bærer vidne om den mest glødende idealitet. Kun alt for meget vilde Benda svare. «Disciplinen bør» har Mussolini sagt, «fra øverst til nederst være det væsentlige og af religiøs art». Og netop heri viser de moderne partikularistiske bevægelser — de være sig nationale eller sociale — hvor stærke de har vokset sig: de er blevet til religion, til filosofi og til

kunst (jvnf. «kommunistisk» og «fascistisk» kunst). De har overtaget det universelles, andslivets funktion, det som ellers skulde bygge bro og skabe enhed verden over.

Saadan omtrent skildrer Benda udviklingen i de sidste 100 aar. Og vil man dertil sige: saadan har det altid været og maa altid blive; menneskene lever ogsaa af brød, og det er nu engang det praktiske livs mænd beskaaret at varetage de timelige interesser og gøre det saa godt de kan, lyder svaret: Ja, det er rigtigt; forskellen mellem før og nu er for saa vidt kun, at de politiske lidenskaber er blevet stærkere; det er en grads- og ikke en væsensforskel. Men dertil kommer noget andet, og her er det Benda sætter ind. I gamle dage var der ved siden af «lægfolket» en hel stand af «gejstlige» i den ovenfor omtalte forstand: En klasse der var hævet op over alle de interesser og lidenskaber som det daglige, praktiske liv medfører. Nogle levede rent kontemplativt, optaget af deres studier, kunst eller religion, uden at bekymre sig om omverdenen; denne kunde for dem gerne gaa sin skæve gang, de havde højere ting at tage vare paa (Leonardo, Spinoza, Goethe). Andre tog direkte kampen op mod videnskabernes udskejelser; i en abstrakt morals, i retfærdighedens, i sandhedens navn prækede de for deres samtid. (Blandt disse «gejstlige» finder vi Platon, Kant, Renan). Men enten de forholdt sig paa den ene eller den anden maade udfyldte de en funktion: de hindrede ikke «lægfolket» i at fylde historien med had og drab, men de hindrede det i at guddommeliggøre lidenskaberne og at betragte det som noget stort at stille sig i deres tjeneste. De stod for den almene bevidsthed som et lysende eksempel paa en højere livsform end den vanlige. Takket være de «gejstlige» kan man sige, at menneskeheden i 2000 aar gjorde det onde men ærede det gode, og denne indre spænding var slægtens adelsmærke, betingelsen for at civilisationen kunde skride fremad.

Hvad der nu er sket er at Platons, Leonardos, Goethes, Newtons og Kants arvtagere har accepteret de politiske og nationale lidenskaber. Det er dette Benda ikke uden forfærdelse har konstateret og har søgt at sige, saadan at det kunde høres.

Ingen vil kunne nægte at i vore dage størstedelen af litterater og kunstnere og et betydeligt antal videnskabsmænd, filosofer og præster tager ivrig del i det almindelige kor af race-

og klassehad — vi har alle de uhyggelige krigsfænomener i frisk erindring. Den tid er fjern, hvor Platon mente det nødvendigt med magt at tvinge de vise til at regere staten; nu kommer de gerne og villigt. De stiller hele deres autoritet og deres virksomhed i nationens tjeneste; man behøver blot nævne mænd som Mommsen, Treitschke, Maurice Barrès, Péguy (en forfatter der kun er lidet kendt i Danmark, men som i Frankrig har været genstand for en formelig kultus), d'Annunzio, Kipling, for at holde sig til de kendteste. De vil ikke være menneskehedens talsmænd, men netop være udtryk for noget særligt, for Lorraines, for Italiens, for Englands aand, og være det ikke blot for at skildre men for at hævde deres særlige races overlegenhed over alle andre. Bevægelsen begyndte med den nationale rejsning i Tyskland og i Tyskland finder vi de grelleste eksempler paa gejstlighedens forræderi; man har der set ansete historikere helt lade sig beherske af nationalismen, man har set dem stille deres videnskab i den sociale agitations tjeneste. Men Frankrig er fulgt godt med, det har haft sin Action Française, sin Barrès sin Sorel. Forræderiet belyses bedst ved at stille følgende udtalelse af Renan, mønstret paa den sande «gejstlige» overfor Barrès' svar herpaa : «Mennesket tilhører hverken sit sprog eller sin race; det tilhører kun sig selv, thi det er et frit væsen, d. v. s. et moralsk væsen», siger Renan, hvortil den moderne «gejstlige» svarer: «det moralske bestaar netop i ikke at ville frigøre sig fra sin race». «Selv om fædrelandet havde uret, maatte man dog give det ret», er et andet udtryk for den moderne aand. Sligt faldt det ikke i tidligere generationers lod at høre udtalt, maaske dog af feltherrer eller politikere, men i hvert fald ikke af tænkere, af mænd der giver sig ud for at tale aandens sag. Man anføre ikke Machiavelli. Thi det er vel til en vis grad sandt at dennes «fyrsten» kan siges at udtrykke programmet for moderne «realpolitik». Men den har til gengæld heller aldrig været givet ud for at tale moralens sag. Machiavelli ved godt hvad retfærdighed er, men han ved ogsaa at det for Fyrsten kan blive nødvendigt ikke at tage hensyn til denne. Statens vel kan kræve, at han handler umoralsk, men dermed hører det ikke op at være umoralsk. Det nye er, at hvad statens vel kræver, er de «gejstlige» rede til med hele deres autoritet at

stemple som den højeste retfærdighed, eller — hvad der i vore dage forlener det med end større myndighed — de godtgør «videnskabeligt», «sociologisk», at det er et nødvendigt produkt af udviklingen, at det virker med hele historiens ret o.s.v. Her faar de nationale og sociale lidenskaber det blaa stempel: de er videnskabeligt berettigede, og hvad højere kan man vel naa til i vore dage? Det er denne blinde patriotisme hos gadefejeren saavel som hos professoren, der skaber de stærke nationer — det moderne Italien staar som det lysende eksempel — herom er alle enige, og Benda siger ikke det modsatte. Undersaatter som Spinoza og Renan sikrer ikke rigernes bestaaen; tilbage staar blot spørgsmaalet om det er de «gejstliges» opgave at sikre riget.

Det her skildrede «Gejstlighedens forræderi», belyser Benda yderligere ved en række eksempler, som det hvor interessant og lærerige de end er vilde blive for vidtløftigt at gengive. I stedet kunde jeg have lyst til at anføre et enkelt af helt ny dato. For faa dage siden holdt Mussolini indvielsestalen for det paa hans initiativ grundlagte italienske akademi for kunst og videnskab. Det ønske han ved den lejlighed uttalte[1]) var, at akademiet maate vise sig *Rom, Italien og fascismen værdigt* (!!!) Men lad os ikke trætte med eksempler. Man finder saa mange man vil over den ganske verden. Det sikre er, at man nu om dage enstemmigt vilde tage parti for Michelangelo, naar han bebrejder Leonardo da Vinci hans ligegyldighed overfor Firenzes ulykker. Ingen vilde nu svare som Leonardo, «at studiet af skønheden optager hele hans hjerte».

Men Benda nøjes ikke med at konstatere eksempler paa at de «gejstlige» deltager i det politiske kor eller lader lidenskaberne influere paa deres virksomhed som «gejstlige». Han er klar over at den egentlige aarsag til denne udvikling maa søges i filosofien, i de «gejstliges» helhedsopfattelse af tilværelsen. Endnu efter læsningen af «La trahison des clercs» var man ikke helt sikker paa at Benda selv overskuede den filosofiske rækkevidde af sit angreb, men det svar han i 1929[2]) — i bogform — har givet paa de indvendinger der er gjort mod hans

[1]) Citert efter Figaro 29/10 1929.
[2]) La fin de l'Eternel (Gallimard 1929).

opfattelse, lader i saa henseende ingen tvivl tilbage. Efter at have svaret de nationale og de liberale, vender han sig i bogens tredie og vægtigste del til filosoferne. Hic Rhodus, hic salta. Forfatteren bekender sig aabenlyst som idealist i filosofisk forstand; han tror paa de evige værdiers verden som en metafysisk realitet, det eneste værdige maal for de «gejstliges» higen, og naar de moderne «gejstlige» har forraadt aandens sag, er grunden i virkeligheden den, at de ikke mere tror paa disse evige værdier. Den moderne naturvidenskab og udviklingslære havde gjort det af med metafysiken, det var galt nok; men værre blev det da Bergson og William James og andre «modefilosoffer», tog sig for at bygge den op paa ny, hvad enten deres erkendelse var intuitiv eller rent pragmatisk. Det de vilde, var at konstruere det evige ud af det timelige; først efterhaanden gennem udviklingen virkeliggjordes de evige værdier, Gud om man vil. Det farlige ved den intuitive filosofi er, dels at den giver alt eksisterende dets berettigelse — den mangler i virkeligheden ethvert holdepunkt for en moralsk dom — dels at den hos mennesket fremhæver følelse, lidenskab, handling som det værdifulde, paa bekostning af forstanden, ratio, d. v. s. alt det individuelle, det særprægede paa bekostning af det almene, det forenende. Udfra denne filosofi er det i virkeligheden ikke mulig for de «gejstlige» at træde op imod de politiske og nationale lidenskaber, de har intet at sige hverken mod preussisk militarisme, italiensk tyranni eller russisk terror. Tvertimod forlener de det med en hidtil ukent autoritet.

Saaledes er situationen, og Benda synes ikke at vente at fremtiden skal føre nogen bedring med sig; hvad han har gjort er at konstatere ondet — og diagnosen forekommer mig at være stillet med megen dygtighed — med hensyn til kuren har han ikke stort at sige; saa meget lader han dog skinne igennem, at han betragter det som den eneste redning, at «gejstligheden» atter vender tilbake til studiet af de evige ideer. Hvad han vil er en strengt idealistisk-rationalistisk filosofi; hans aandelige læremestre er Platon, Descartes og Spinoza. Deres aand er det tiden trænger til. Fortsættes der videre i samme skure som nu, er det forbi med civilisationen. Ikke at Benda vil paastaa, at vesten gaar sin undergang imøde. Der kunde naturligvis være meget der taler for det, men lige

saa muligt er det at det vil lykkes at skabe et moderne ideal-samfund, hvor de krigerske instinkter er bragt til tavshed og alle enes om paa bedste maade at udbytte vor klode. Men selv om det skulde lykkes at skabe en saadan lidenskabernes harmoni — det sandsynligste er vel nok at race og klassehad fører os ud i nye ødelæggende krige — selv om den tekniske og materielle kultur gaar stadig fremad, selv om vi naar til et jordisk paradis, ser Benda sig nødsaget til at indrømme, at han foragter et saadant fremtidssamfund for dets mangel paa idealer, paa moral, paa skønhed. «Og jeg hævder at dette had til det praktiske er et af de kendemærker som skiller den «gejstlige» fra «lægmanden», som giver ham hans eksistensberettigelse. Den «gejstliges» lov er at udbryde med Renan: «Menneskehedens maal er ikke lykken; det er den intellektuelle og moralske fuldkommengørelse».

Hal Koch.

«SKABELSEN, MENNESKET OG MESSIAS»

Av lektor ERLING TAMBS WICKLUND.

Den nyhetens interesse som de store åndsverdier gjerne får hvert hundre-år igjen, burde såvisst komme Henrik Wergelands geniale hovedverk til gode. Det er blitt nær på en overtro at dette dikt er uleselig, en overto som næres av de bruddstykker som folk blir kjent med i lesebøker og samlete skrifter. Hvis et vanlig utrustet moderne menneske setter sig til å lese verket i sammenheng så vil han opleve at «det klårnar alt som det gjenger», at det gjenom vrimmelen av billeder og hugskott leder et sterkt og vakkert grunnsyn, som må fengsle og opbygge ham mer enn største parten av samtidens rådville litteratur.

Med følgende oversyn er det mig om å gjøre å peke på sammenhengen i diktet og å trekke i forgrunnen ymse tanker som fører inn i åndsbrytninger i våre dager.

Når Welhaven, som på den tid (1830) omgikkes Wergeland forholdsvis vennskapelig og jamvel hadde levert en tegning som blev brukt som tittelbillede for «Skabelsen, Mennesket og Messias», når Welhaven allikevel kom til å fordømme Wergelands hovedverk, så var det helst ut fra en krenkt ordenssans. Tittelbilledet hadde han tegnet etter samtale med Wergeland, uten å ha lest noe av verket. Da han siden satte sig til med den kjempemessige boka, blev han støtt over det ene og det andre, ertet sig mer og mer op, til han sistpå ikke øinet annet enn heslighet og uordentlighet, kaos. Siden kom han alltid til å se i Wergeland en råhetens og halvkulturens apostel.

Et sørgelig vrangsyn! I virkeligheten var det ingen som satte større pris på fornuftig kultur enn Wergeland; han delte fullt ut 18. hundreårets kulturtro. Uten kultur måtte

paradisets hage ha blitt et villnis, sier han i den lille fortelling «Røde og grå Dompaper». Og heile livet hans var et stadig strev etter å få orden i sitt livs-syn, sin diktning og sitt samfundsliv. Dette lyktes også så vidt at vi må si vi har ingen norsk dikter å nevne som har nådd Wergelands *klassiske* høide. Det er fåfengt på formelt grunnlag å gjøre Wergeland til svermer og romantikker. Ingen bygger som han på det almenmenneskelige, og ingen er som han i sin utvikling i harmoni med det beste i sig sjøl og i sin tid. De velkjente motsetninger som bringer menneskenes sinn i svingning: liv — dikt, nytte — poesi, sannhet — skjønnhet, fornuft — fantasi, jord — himmel, og la mig legge til: samfund — individ, denne sammenhengende spaltning som fører til romantiske eller realistiske «retninger», smelter ihop i Wergelands klassiske støpning. Heile hans veldige virke er et ustanselig oprydningsarbeid, hans liv en ubrutt klaringsprosess; og enda så få år han fikk leve, kan likevel ikke mange si med roligere glede: farvel og vel møtt! til sine gjerningers og lengslers «smukke Familie».

Just hovedverket «Skabelsen, Mennesket og Messias» som Wergeland skrev bare 21 år gammel, er et kjempemessig forsøk på å skape orden og harmoni i et overdådig rikt ungdommelig sinn og finne fram til enheten i tilværets brokete mangfoldighet. Og Wergeland sjøl syntes det lyktes ham så godt, at han etterpå uttalte at «Mit Livs fortsatte Anstrengelser vil altså gåe ud på at gjøre dette til en så tro og prosaisk Commentair til Diktet som mulig».

Når den pene ordensmann Welhaven likevel reagerte så sterkt overfor Wergelands «chaotiske frembringelser», så kommer dette av at hans ordenssans var for snever og formell til å fatte den *høiere orden* hos Wergeland. Det er to slag orden til: indre og ytre orden, *formell* eller *ideell orden.* Den som har sans for det ene, behøver ikke ha det andre. Vi ser titt at de mest utpregete ordensmennesker, korrekte spissborgere, kan være fulle av forvirring i sitt indre og aldri gjøre forsøk på å skape orden der, og omvendt ser vi at systematiske tenkere, vakne idealister som pines og plages ved den minste uoverensstemming i sin tankeverden, kan være fælt skjødesløse og uryddige i sin opførsel og uttrykksmåte. Det

er som med *finheta* det, noen begynner utenfra, andre innenfra, få er det som blir fine mennesker tvers igjennom, og vel sjeldnest de som tar til med sin ytre person.

Nå vil jeg langtfra si at Welhaven var en snobb og en pedant; han var for betydelig til det. Men hans ordenssans var likevel av vesentlig utvortes art; og han nådde aldri til et personlig, harmonisk dikterisk uttrykk. Det skulde ingen tenke som leser Welhavens dikt, at han var den overlegne ånd som Vinje beundret høiere enn alle.

Wergeland tar til innenfra. Han skaper sig først et livssyn, og så arbeider han dette ut i sin diktning og i sitt liv; inntil også mange av dem som bare ser på den ytre form og orden, må bøie sig anerkjennende og grepne for den triumferende dikter på dødsleiet.

*

Det som driver Wergeland ivei med sitt store arbeid for å skape orden, sammenheng i sitt syn og sine syner, er den naturlige strid som reiser sig ethvert ungt menneske mellom sanselige og åndelige tilbøieligheter. Wergeland var både legemlig og åndelig sterkt utviklet, og striden blev derfor så mye voldsommere. Først gir den sig utslag i heftige forelskelser, snart av sanselig, snart av heilt platonisk art. Men så fører han striden inn på en større valplass. Han steiler over denne tilsynelatende urimelige motsetning i sin natur, «o en Cherub og et Dyr», og han tar til å tenke etter om kanskje denne motsetning trekker sig ødeleggende gjennom all verden. (Hans kjærester steiler forresten også og løper sin vei fra ham, så han kan uhindret gi sig i kast med verdensgåtene). Det er det gamle dualistiske problem han står overfor. Er det to forskjellige stridende verdener til? Er det djevelen, verden og vårt eget kjøtt på den ene siden, og gud på den andre? Og er det denne siste verden vi må leve for, om vi vil bli salige? Slik lærte munker og asketer og mange ortodokse kristne, som drog sig unda verden og lot den gå sin skeive gang, mens de sjøl med faste og forsakelse pinte den vonde lyst ut av sine hjerter. Det var en kristendom som behaget vel denne ver-

dens voldsherrer, som da kunde få øve sin urett og trælking uhindret av kristenfolket. Men den falt ikke i Wergelands smak. Han var sønn av rasjonalistpresten Nicolai Wergeland, var opfødd med begeistring for den franske revolusjon, folkenes frigjøring, frihet, likhet og brorskap, han hadde i utpreget grad det som han i Nordmandens Catechisme krever av en god nordmann: Et hjerte som er blødt og mildt, mot urettferd dog løvevilt. Han oprørtes mot slik himmelvendt, verdensfjern kristentro, liksom han fordømte den diktning som levde i skyene og spyttet på jorden og de arme stakkarer som trælet og dyrket den. Når vi er satt her i støvets verden, så må vi vel ha en opgave å løse her, hjelpe våre brødre, fremme det gode og sanne, og stri mot vondskap og løgn. Særlig de som kaller sig etter Kristus, må kjenne dette som en plikt, for slik gjorde Jesus. Og hvis saltet mister sin kraft, hvad skal man så salte med?

Denne tanke at verden hører djevlen til, hvordan kan den i det heile tatt høve med forestillingen om guds allmakt og allgodhet? Den høver slett ikke. — Og se nå talen om *synd* og *død*, som hører djevelens rike til og skal være i åpenbar og evig strid med guds rike. Hvor vilkårlig trekkes ikke skillet? Finner en ikke den verste synd: løgn og hykleri og ubarmhjertig maktsyke, just hos dem som vil være guds spesielle representanter. Var det ikke just slike Jesus stridde imot og falt for? Hvad døden angår, så er det jo åpenbart at ikke den er av det vonde, men tjener livet til fornying og fullkommengjøring. Kanskje det er slik med alt det skapte, både det vi kaller vondt og godt, jord og himmel, kjøtt og sjel, at det tjener til utvikling av guds herlighet?

Slike tanker er det tydelig som har inspirert den unge Henrik Wergeland. Derfor kaller han også det verk han har i emning i 1828 «Himmel og Jord», og han sammenligner sig med Promethevs (den første som vilde bygge himmelen her på jord). Etter som vi skjønner av brevene hans fra den tid, vil han søke å vise at guds ånd gjennomstrømmer universet, lever i alt det skapte; den leiter sig i forskjellige former fram mot gud igjen, livet på denne klode er en episode i denne utviklingsgang, og «idéenes kamp og utvikling imot frihet» er bare en scene i dette veldige sammenhengende drama, sier

han. Men under arbeidet med diktet er denne scenen svulmet op, Wergeland har tapt en god del av interessen for disse andre verdener som han bare kan fantasere om, hans mangesidige lesning har gitt han dypere innsikt i menneskets utvikling her på jord, og denne får en alt breiere plass i skildringen. Det teologiske studium som han samtidig kaster sig over (og fullender 1830) gir ham et veldig inntrykk av Jesu vidunderlige lære og personlighet. Skildringen av Jesus og hans frelsergjerning kommer til å ta næsten halve rummet i framstillinga. Da boka så kommer ut i 1830 (i Wergelands 22. år) har den tittelen «Skabelsen, Mennesket og Messias».

I.

Alt i det første linjeparret settes det dualistiske problemet fram. Endel lengre-komne ånder står og betrakter den nyskapte, dampende jord, og en av dem (Phun Abiriel) utbryter: «Ha lever dette Dynd? Jeg ser det ånder. Er Gud i denne Klump? Skal den tilbedes?»

Denne Phun-Abiriel som anstiller sine skeptiske betraktninger overfor guds siste skaperverk, skildres som en personifikasjon av den sannhetsøkende tvil og den dristige kraft. Det er denne ånd som siden går inn i den første mann som jorden former. Han får svar av Ohebiel, den kjærlige, forståelsesfulle ånd, som følger ham støtt, og som siden blir kvinnens ånd. Denne ånd skjønner heller ikke klart hvorfor jorden er skapt, men gler sig allikevel over den og hevder at «De glade Ånder og Messias seer i hver en nyskapt Jord en Blomstknop kun som utspringer hvor på sin evige Flugt gjenenm Alt, den Almektige foer» — —. Vi ser her som så ofte ellers i diktet at Wergeland lar den kjærlige sympati komme nærmere forståingen av guds vesen og veier enn den tvilende sannhetsgrubling. Men hermed er det ikke sagt at han akter den kraftige tvil ringere. Heller omvendt. Ohebiel kan ikke eksistere uten ilag med Phun- Abiriel, kjærligheten må ha sitt stadige korrektiv i fornuften.

Messias er den eldste og høiest utviklete av åndene, han taler gjennom heile boka når noe riktig vanskelig skal forklares. Nu tar han ordet:

«Guds Ord ere Ånder: Ånder, som blomstre fra støvet
Guds Tanker er Verdner.
Skjult ligger en Ånd i dunklest Støvgran, som Ordet
skjult slumrer i Tanken».

Han forklarer hvordan ånden utvikler sig i og av støvet i stadig høiere former. «Nu gjennem spirale Evigheder frem han arbeider sig». (Det minner jo om Ibsens berømte billede: vindeltrappen som menneskeheten stiger op). Også en annen kjent «ibsensk» tanke treffer vi her i Messias tale, denne at alt som vi kaller vondt, går til grunne gjennom sin egen karrikatur:

«Med Hyl hans Vellyst sig vælter om i hans Indre,
forgiver Hevnlysten, som da dreper den Falske,
hans Ondskap kvæler Misundelsen, døer så av Sorg,
Nu huler Angerens Tand en Grav for dem alle».

Etter en slik lutringsprosess — «triller Ånden som en ren Tåre tilbage i den Algodes Skjød», sier Messias. Han slutter med en lovprisning av jordkloden:

«Ak, *denne* Jord er skabt til at bære en Hærsker
med fri Villies Scepter, Samvittigheds Retferdskugle,
Indbildningskraftens Kongekåbe, spraglet
og Regnbuen skøn, og med Fornuft,
liig strålende Solkrone, og med Skjønhed
hans Gudevæsens Hærold på hans Jord».

(Er det ikke en herlig skildring av det mennesket som engang skal bli jordens glade hersker?) Det viser sig at Messias har rett: guds tanker lever i støvet. Materiens to virkende ånder stiger skiftevis fram og forteller om sin gjerning; det er *Cajahel,* lysets og livets ånd, og *Obaddon,* mørkets og dødens ånd. Forholdet mellem disse to er nydelig skildret, en slags parelell til forholdet mellem Ohebiel og Phun-Abiriel. Obaddon er tilsynelatende uhyggelig og ødeleggende, men for hvert framstøt han gjør, rydder han halvt ufrivillig og tverr vei for livet, for Cajahel, som på sin side aldri blir trett av å takke ham for det og erklære ham sin kjærlighet: — «Jeg som ei kan være uden som din Halvdel», sier hun. Uten død kan liv i støvet ikke tenkes, sier Cajahel, for da måtte jorden synke under det myldrende liv. Døden visker ut det billede Cajahel til hver tid tegner i støvet av sitt begrep om allgodheten, «så jeg fra nyt kan stedse danne og stedse bedre, ligere Begre-

bet». (Vakrere kan vel ikke døden omtales. Det er noe liknende Tagore sier i «Gartneren»: «Men kjærligheten holder sig frisk ved døden»). Uten død måtte all utvikling stanse på jord, guds tanke måtte stå stille og livet bli uutholdelig i sin evige ensformighet, sier Cajahel: «En Ørn som evig blev en Ørn? O, når stod Tanker stille? Hvis de stod forrådned de i Glemsel». Messias gir også her den kjærlige ånd Cajahel, rett:

«Se mellem begges Satser: Liv og Død
(Cajahels og Obaddons) mellem Blodets
strømmende Veltalenhet og Dødens Suk,
som en guddomlig Sandhet, Sjelen svæver,
og Kampen stedse højere den hæver».

Til sist skaper Cajahel og Obaddon mennesket og utstyrer det med evner både til å bygge op og ødelegge. Det som mest utmerker mennesket framfor dyrene, er evnen til å reflektere over sig sjøl og bevisst stille sin livsens harpe i harmoni med alle naturens toner, ja med svakest ormesang. Wergeland utfører dette billede av livets harpe nærmere:

«Musklerne er Buen
hvor Nervene er spendte ind som Strenge
og Blodet siler gjennem dem som Vinden,
så Velbehag, Livsfølelse er Sangen».

Med sin fornuft er det mennesket skal herske over jorden. «Fornuft er Spæret, du strekker på Jord», sier Messias. Men han legger til: «Lad din Fornuft, bølge i Hjertets Blomsterduft». Hjertelaget, samvettet, «den Sjælens Nerve», må være forent med fornuften. «Mer from end viis» må mennesket være.

Som et memento for det nye mennesket sier Messias disse ord, som direkte er rettet mot dualismen:

«Glem ei du er Støv.
Glem ei du er mer end Støv.
Hersk over Dyret og Alt,
Cajahel i Støvet har støbt og malt.
Hersk over Jord
Vær Betydningen i dette Ord:
i Verden, Guds Sprog,
i Verden Guds Sprog til sig Selv.
Hersk over Dyrene, og
over det første Dyr, dig selv».

Hermed slutter denne originale omdiktning av den gamle skapelseshistorie. Grunntanken: mennesket skapt i guds billede, er altså beholdt, men mennesket står ikke i noen motsetning til alt det andre skapte for såvidt, bare en grad høiere; og døden, smerten og synden og djevelen eller hvad det kalles, alt dette ubehagelige som i bibelen kommer inn i paradiset fra en annen verden, det er i Wergelands dikt tilstede fra første stund som uttrykk for guds tanker, det også, og som drivende krefter i utviklingen.

II.

Noen vesentlig forandring skjer det ikke i så måte ved at himmelånden Phun-Abiriel, som alt nevnt, går inn i Adams skikkelse. Mannen løftes dermed enda et trinn høiere, men blir ikke i motsetning til sitt tidligere vesen. Phun-Abiriel forklarer sig som bror til hans tidligere jordiske ånd. Adam får derved sitt mandige særpreg, sin skeptisk-kraftige ånd. Likevel kunde det vært klarere og bedre om mennesket i diktet hadde utviklet sig som jordens ypperste plante, Cajahel's og Obaddon's høieste form, uten denne ekstra tilvekst. Noe greit skille mellom mennesket før og etter denne åndelige befruktningen får ikke Wergeland istand. Jeg tænker mig at Wergeland har funnet på dette med Phun-Abiriel for å forklare sig noe han føler i sig sjøl og titt gir uttrykk for: En slags underbevisst erindring om et tidligere høiere tilvære —

«som om min hele Visdom hisset nede,
der vilde Gud i hvert et Blad oplede
og skalv dog når det rysted, for hans Vrede,
var efter fordums Himmel kun en Lengsel».

Ellers forklarer Wergeland Phun-Abiriels jordgang dermed at han, som en riktignok høit utviklet, men uferdig ånd, føler trang til å skape sig en ny form og lære sig sjøl å kjenne gjennom den begrensning som livet i støvet fører med sig. Og det er jo et sant billede på vår ånds behov den dag i dag. Vår egen ånd stiger daglig ned i støvet, tar på sig jordisk form: ord, toner, billeder, arkitektur, fysiske lover og former, «synlig Ord og Tegn». Det er tilsynelatende et fall, vi syns aldri vi finner uttrykk for *alt* det som bor i oss, men vi kan ikke tenke oss noen åndelig utvikling uten gjennom dette ar-

beidet med formen, og vi veit lite hvad som bor i oss, før vi har «prøvd hvad vi duger til» med å løse jordiske opgaver, å realisere våre drømmende lengsler. Kultur og kunst er vår ånds møte med sig sjøl i jordiske former, forklarer Wergeland. Et møte vi alltid stunder imot; liksom vi lengter etter å realisere den himmelske frihet i jordisk borgerfrihet. Derfor sier Phun-Abiriel til den sovende Adam:

«Menneske lån mig din Krop, Cajahels Triumphport,
igjennem hvilke Ånder gåe til Støvet,
og Orme krybe ind i Himlen».

— — — Da Ohebiel ser at hennes åndelige venn blir en jordisk mann, skynder hun sig å gå inn i den sovende Eva, for at ikke kvinnen skal stå tilbake for mannen, ikke bli hans late fristerinne, men hans kjærlige kampfelle i åndens frigjøringsstrid, hans bro til salighet.

«I denne Kvindeskabnings dumme
Blik han lese ei sin stumme
Forvisningsdom.
Et Glimt skal vise en Ånd der bag,
som kjæmper Abiriels Gjenløsningssag».

Det er ikke noe tilfelle at den første kvinne som bevisst tok op striden for kvinnens frigjøring, var Wergelands søster, Camilla Collet. Vi ser her Wergeland reise denne sak i sin diktning 40 år før Bjørnson, Ibsen, Lie og Kielland tar op kravet om kvinnens likestilling med mannen, i og utenfor ekteskapet. Og det er ikke av ungdommelig galanteri Wergeland tar sig av kvinnens sak (han fordømmer energisk den gamle romantiske løgnaktige kvinneforgudelse, kvinnen på pidestalen). Det er hans store rettferdskjensle som tvinger ham til å se på kvinnen som en kamerat. Samtidig har han en dypere forståing av kvinnens kjærlige egenart enn 80-årenes kvinnesakskvinner og menn legger for dagen. Mann og kvinne behøver ikke være lik hverandre i ett og alt for å respektere hverandre. Mannen får ha overtaket i styrke og fornuft, men kraften må se sin verdige opgave i å hjelpe riddelig den svake. «O skjønne Strid, hvor Kraften vil vinde kun den Svages Smil».

Abel settes i så måte op som idealet. Både i sitt ekteskap og i sin byggende kulturgjerning er han talsmann for «Freden i mellem Kraften og Kjærligheten».

Men *Kain* er det sjølkjære, hensynsløse mannfolk. Han er så vyrk for sin mannfolkeverdighet at han ikke vil gjøre et nyttig, tjenende arbeid. Han hevder sin «personlige frihet» til det ytterste, og den sterkestes rett i den «alles krig mot alle» som tilværet er. Han er romantiker, vil ikke vite av planmessig regulering av naturen. Det skal gro *fritt* der også d. v. s. det sterke og grove skal tyne det fine og svake.

«Lad Blomst og Træet kjæmpe
om hvem der høiest magter op mod Solen klyve,
Lad Eng og Skoven kjæmpe uden Skranker om
hvo Jorden vel skal vinde».

Han er den romantiske kulturfiende, avskrekkende eksempel på hvor vilt fridomstrangen fører når den ikke lar sig lede av fornuft og kjærlighet. Wergeland var ingen blind tilhenger av samtidens hensynsløse liberalisme. Det er just menneskets guddom, sier han, at vi er så fri «at vi med selvskabt Fromhed ofre tør en Deel av vor Frihed, og være frie som før».

Men Wergeland lar ikke Kains ætt bære forbanning, så som i bibelen. Messias forteller fra skyen at evigheten skal trykke Kains og Abels ånder rødmende sammen. Og det er en gripende scene der Kains barn kommer tilbake for på farens vegne å få Adams og Evas tilgiving. Adam og Eva er just gamle og døende, og deres velsignete barn og barnebarn står omkring og kan vanskelig holde ut det heslige syn av legemets og åndens forfall. En av sønnene sier til sine barn:

«Hør mine Sønner!
Når denne redselsfulde Alderdom,
min Faders Røver, kommer krybende
langsopad disse Skuldre, for at stjele
mig Tænderne af Munden, mens den Hungrer,
og sælge Kjødet bort, mens Benet lever,
og Blod af Hjertet, levnende såmeget,
at det kan ryste, føle til sin Armod;
..når Jeg blir liig min Far, der stønner nu
(ak hvert et Støn mig stivner til en Olding!)
isammenkrympet under Alderdommens
Vampyr, der har med slange-blygråe Vinger,
på hule Beenpiber spændte, sat sig på

hans Hoved, så det tynges mat i Støvet,
og måtte, om en Løve kom, med Nikken
see denne lege med hans fordums Bue,
idet dens Hale slår det levende Ådsel:
— da lad ei eders Fader blie slig Spot
på fordums bedre Dage! ei en Sorg,
der, mens hver Fryd af Dagens Krands er afhugget,
gjenlever nu, som Stump af Ormens Hale!
Men lad min Livsstrøm, som den faldne Løves,
for kjærlig Piil udstyrte som en Fos;
så, liig en Regnbu, fra det friske Blod
min Manddoms Ånd kan ryge op til Solen,
og ei som dennes — Vee min egen Fars! —
udsile, som et endeløst Morads,
igjennem Sliim og Suk og Gråd; så Ånden
— — indskrumpen stiger for at møde Solen!»

En av døtrene sier for sin part det samme:

«Ja Qvinden vil ei heller blive hæslig
som runkne Eva der. Vee, see, hun kan
ei holde sine Øeilåge oppe
ved Mandens Sotteleje! .... Alt hun slumrer.
Skal vel min Datter see så hæslig Moder?
min Søn den Barm, som næred ham, at være
den tomme, gustne Slangehud, hvor livet
er krøbet ud?»

Så overveldende virker synet av opløsningens heslighet på disse skikkelige men uprøvede menneskene. Men Kains barn, som har forbanningen å bære og tilgivelsen å håpe på, de støtes ikke tilbake av dødens spor: — Den fremmede yngling kommer:

«Siig, hvor er Adam? Ha dette brustne Minde!
(knæler ned for Adam)
Mit Livs første Udspring!
Siig hvor er Eva? Ak, denne bøiede Green,
som visnet synker ned, men synker dog
(knæler for Eva)
imellem alle sine Frugter.
Hil,
du Livets Moder!» —

Dette er dypt og vakkert! Vi føler relativt, vi mennesker, det er bakgrunnen som gjør en ting lys eller svart i våre øine. Det er det samme Vinje sier, da han som eldre, prøvet mann ser sin barndoms dystre fjell igjen:

Alt er som fyrr, men det er meir forklåra,
so dagsens ljos meg synest meire bjart,
og det som beit og skar meg, so det såra,
det gjerer sjølve skuggen mindre svart.
Sjølv det, som til at synda tidt meg dåra
sjølv det gjer harde fjøllet mindre hardt — —

Den ydmyke, takknemlige kjærlighet hos Kains barn gjør at de glemmer all ytre heslighet. Og ved å kunne tilgi glemmer også Adam og Eva sin avmakt og usselhet. De dør rolig; og forent stiger deres ånder til himmelen, med den trygge visshet at der skal alle deres barn samles.

«Vee, hvis jeg ikke vidste vist,
alle blev som jeg tilsidst
Kummer Himmelen da fik!»

sier Eva. — Og må ikke et naturlig morshjerte til alle tider trasse teologien på dette punkt?

*

Nu kommer en lang, vidløftig framstilling av hvordan menneskeånden utvikler sig gjennem villfaring og fall til sannhet, gjennom trældom og overtro til frihet. Helst er oversikten knytt til jødefolkets historie, men mange trekk er også hentet utenfra. Det er helst denne part av verket som navnet «republikanismens bibel» høver på. Wergeland raser her nidkjært mot prester og konger og trollmenn og adel og krigerkaster og andre som stjeler og utbytter de hellige menneskerettigheter og legger det hjertensgode folket i overtroens og slaveriets lenker. Han kan jo ikke gi noen tilfredstillende forklaring på hvordan despotenes og prestenes verdslige og åndelige voldsherredømme historisk er blitt til. Dette som for ham og for oss fortoner sig som det skire bedrag og overgrep, har vel hatt en slags fornuftig misjon i sin tid, siden folk har funnet sig i det; en kan jo ikke for alvor gå ut fra som evig gyllen regel at verden vil bedras. Kongedømme og prestevelde, krig og ofring, trolldom og overtro må engang ha vært na-

turlig og tilfredsstillende for folk, akkurat som det var naturlig for oss å underordne oss både det ene og andre da vi var små. Men Wergeland holder sig sky unda «den historiske skoles» konservative opfatning at alt som er til, er fornuftig, (What ever is, is right); han står heilt på «oplysningstidens» grunn, og dømmer tyranni og prestebedrag like strengt gjennom alle tider. — —

«Vee, Sanheden til Bedragere forrådt!
— Abiriel! Abiriel! i Muld og Nat.
Dit Legem er krumt i Despoters Lenke?
Din Ånd i sløv Uvidenhed skal
stirre sig dum på en Tempelhal?
forbydes at tænke?
befales at troe?
indvendig fortæres av Laster,
mens udvendig Åg om dig Herskere kaster?
Vee, Konger og Prester isammensvorne!
Frihed og Sandhed forlorne!»

Det er den høieste himmelånd, Messias, som sier dette, der han ser ned på de krypende og ofrende mennesker. Men han skuer samstundes fram mot den tid da millionene vil reise sig og bryte lenkene og knuse altrene, våge den enkle og høie ting: å være sig sjøl, vedstå sig ansvaret for sitt eget liv, og tilbe den eneste allgode gud i sannhet og frihet:

— — — gjennem Prestemulm, gjennem Kongetorden
Frihedens Morgenrøde
Sandheds lyse Dag
stråler under Himlen, nu eet Tempeltag;
daler ned på Jorden,
nu eet Altar vorden
for Brødrekjærlighed.
Jordens Ånder gløde
i friske Hjerter nu:
Frihed er Åndens Hjerte, Sandhed Åndens Hu!
Jordens Ånder alle
ned i Støvet falle
den Evige påkalde:
Hver sin Thronehimmel i sin egen Pande har,
hver i eget Hjerte har Alter og Offerkar:
Drot er Hver for Jorden, Prest er Hver for Gud!» — —

Av alle hindringer og snarer for den søkende og kjempende menneskehet, er *prestebedraget* det verste Wergeland veit å nevne, ingenting er så titt og utførlig omtalt og nidkjært refset. Tyranniet, det tar nå helst den utvortes frihet fra folket, og det er ille nok; men prestene syns det er en bisak å plyndre folk for borgelige rettigheter —

«(de gjerne leve måe som best de synes
og have Sandsernes og Legems Frihed)
Men, se vor Hovedsag er Kamp imod
den Åndens Friheds Sjel: mod Sandhed selv».

Prestebedraget begynner med *åpenbaringsløgnen.* En klasse mennesker får innbilt de andre at de har fått en særskilt direkte åpenbaring fra gud om det evige livs orden, som menneskenes egen fornuft ikke fatter. Disse åpenbarte «sannheter» må alle andre tro på, sverge til og ofre sig for om de ikke skal få guds (eller gudenes) vrede over sig. Jo urimeligere «sannhetene» og offerkravene er, desto velbehageligere for herren! På den måten venner prestene folk av med å *tenke* og lærer dem å *tro,* luker tankene vekk som ukrutt, og dyrker fram tro isteden — «liig en vandig uhyre Kål».

Wergeland er ikke nådigere enn at han forutsetter at det er tale om et bevisst bedrag fra prestenes side, og at det er maktsyke som driver dem; de veit godt at dersom folk så —

«den simple Enfolds Sandheds lette Veie — —
mot Himmelen; da bleve alle lige,
da blev jo Trællen vor og Kongers Lige;
da bleve Alle Prester jo og Konger».

Og så finner de på allslags løgn og hokuspokus og seremonier for å skjule den enkle sannhet, at gud er ett i alt og alle, og at hver kan finne ham ved å dyrke fram det beste i sig sjøl — og bare slik. Vår egen personlighets sak og guds sak er den samme; derfor er det galskap å tenke at gud skal ha behag i noe offer som går ut over vårt frie menneskeverd. Wergeland avskyr i det heile den gammeldagse opfatning av offer som et middel til å sone og ombestemme gud. Gud er den allmektige kjærlighet, han kan ikke la sig ombestemme, om vi kryper og slisker for ham aldri så mye, ikke heller om vi trasser og nekter ham. Det er vondskapen, løgnen, overtroen som krever offer i vanlig forstand. For vår personlighets ut-

vikling, vår frelse, blir det bare tale om offer i form av et fornuftig og motig valg mellom verdier. Det små må vi ofre for det store. Men sin fornuft og sine naturlige følelser har ingen rett til å ofre, og gjøre det ikke ustraffet.

Det andre viktige ledd i prestebedraget er løgnen om *helvete;* også her meiner Wergeland det ligger maktpolitikk attom fra prestenes side:

«Vi lægge, som en Skandsegrav, et Helved
(så mørkt, at intet modigt Blik tør skinne.)
af Djævle fuldt, der gribe efter hver
en Dyd og Last, der hærder sig mod Os.
Så være disse Djævle vore Bødler!
De skulle klore af og svide bort
hver Tanke, som, liig seige Græs, sig reiser
trods Afgudsbilledernes tunge Trin.
Så reise vi en Moisassoor mod Brama,
en Typhon mod Osiris, Ahriman
mod Ormuzd, Satan imod Jehovah.
Men, som vi skjenke hver en Troe en Himmel,
så skjenke vi den og et Helved, malt
med Landets Farver. Sikkert da —
når Himlen, fuld af vore Guder, over
hvert Hoved, Helved under Foden gaber,
af vore Trælle-Djevelskræmsler fuldt;
(og dog ilive Folkene føle sig) —
de skulle troe, at de imidten svæve
på vore Bønners Ånde, vore Hænder.
Hvo knyer, ham slipper vi, og råbe over:
«forbandet du!»

Ja, så fortsetter diktet med en veltalende og nokså grusom skildring av hvordan menneskeheten vasser sig fram gjennom tyranni, løgn og overtro, trolldom og lovtrældom; inntil enkelte store menn gjør mer eller mindre heldige oprør i sannhetens og frihetens navn. Det er Sokrates og Platon og andre greske filosofer, samt jødenes profeter han særlig dveler ved og gir en god karakteristikk av, i deres styrke og begrensning. Til sist kommer den største oprører, han som rammer vondskapen i roten, han som har hovednøklen til alle trældommens og overtroens fengsler, Jesus av Nazaret.

III.

Da Remans bok «Jesu liv» kom ut i 1863, vakte den med rette stor opsikt. Det var velgjørende å lese denne naturlige, psykologisk og historisk utdypete skildring av det vidunderlige menneske som ikke kjente grenser for sin kjærlighet, som kjente all jordens og himmelens sak som sin egen. Det var et stort og fruktbart forsøk på å gjøre Jesu lære til fritt åndelig eie mellom menneskene. Men det var ikke det første forsøk. Wergeland har gjort det samme 33 år tidligere, med større styrke og inderlighet, men med så mye mindre ytre hell. Språket og formen har begrenset virkningen av hans verk, og enda mere var tiden ugunstig. Rasjonalismen holdt på å ebbe ut just da, og den ortodokse motstrøm var ikke sterk nok og ikke intelligent nok til å nå op til Wergelands høie dikterverk. Han fikk hverken strømmen med sig eller mot sig. Hans bok vakte ingensomhelst sensasjon i religiøse kretser. Det var som de veit, Welhavens og andres æstetisk-politiske kritikk som laget endel bølger omkring boka en tid, inntil også disse roet sig, og verket forfalt til glemsel, «den åndens møll» for å nytte W.'s billede. Men kanskje hans verk igjen kan få betydning også for det religiøse livet her i landet, kanskje vi har nådd såvidt langt i religiøs kultur at hans dikt om Jesus kan reise harme eller samhug?

Med hensyn til historisk kritikk står Wergeland som ventelig er, tilbake for Renan; han levde før bibelkritikken la fram sine epokegjørende resultat. Wergeland bygger på den gamle rasjonalisme. Han drar sjelden beretningen i tvil, men søker å gi de forskjellige mirakler en fornuftig, men ikke alltid tiltalende forklaring. Enkelte under, som opvekkingen av Lasarus, forklarer han ikke rasjonalistisk men symbolsk: De står der som uttrykk for kjærlighetens allmakt; over alt og i alle situasjoner kan den opriktige medkjensle rekke fram med sin hjelp. Stundom tenker han sig at ordene kan være misforstått eller forvansket, som da han lar Jesus svare på yppersteprestens spørsmål om han er guds sønn: «Ja, blandt Eder i Sandhed Gud vor Faders Eneste»(!)

Men med hensyn til dyp forståing av Jesu innsats og av frelserkallets (Messiastankens) modning hos denne unge jøde, tror jeg ingen når lenger enn Wergeland. For ingen har kjent

sitt eget kall mer uimotståelig enn Wergeland, ingen har hatt sterkere kjensle av underfulle evige krefter i sitt indre, og ikke heller mere levende kjent plikten til å hjelpe alt kjempende og lidende liv, enn han. Når Wergeland lar Jesus fristes av forfengelighet og den tvil på sig sjøl og sin sak som nødvendig sprenger sig inn i det ærgjerrige sinn, så er dette fullt ut hans egen røinsle. Ok likens veit Wergeland at det eneste som kan rettferdiggjøre én overfor denne tærende tvil, er den smertefulle, den tvingende kjærlighet til opgaven:

«Jordens Jammer seer jeg ... o så stor
at Frelsens Tanke, født i dette Bryst,
jeg må i Himlen avlet tro og båren.»

Wergeland vører ikke stort vanlig sutrende sorg og klage, som helst har egoistisk, ukjærlig ophav, han kaller den «åndens tæring», en grå og fargeløs flaggermus, og mangt annet nedsettende; men ikke engang i «Parzival» er veien til visdom gjennom «Mitleid» bedre tegnet enn her i «Messias». En får en levende forståing av at det — som Collin litt ensidig har hevdet — er den smertelige evne til å se all verdens nød som sin egen, som skaper det geniale menneske. Wergeland kjente i utpreget grad både kraftfylden og smerten som denne geniale evne medfører; derfor kunde han så godt forstå Messias-åndens kall:

«at stræbe sjunkne Menneskehed
did, hvor du selv ståer, at hæve
— o som til Himlen at svæve,
med Jorden i din Arm!»

En mann som kan bruke et slikt billede, kan lett forstå at en annen kan si om sig sjøl at han er det guds lam som bærer all verdens synd.

Jeg skal ikke gå nærmere inn på den dikteriske gjenfortelling av Jesu liv, enda den er interessant nok. Som diktning står forresten ikke den parten på høide med verket ellers, og det er forklarlig. Wergeland er her nokså bunden av evangeliene; men for hans dikterånd var den fulle stofflige og formelle frihet av avgjørende betydning. Jeg skal gå til hovedsaken: framstillinga av Jesu frelsergjerning.

Som nevnt avskydde Wergeland den hedenske og paulinske tanke at gud i himmelen skulde ha forsonet sig sjøl gjennom

Kristus, og at vi såles var lykkelig frelst fra hans straffende vrede. Gud trenger ikke forsones. Det er *vi* som trenger å forsone oss med oss sjøl, med vårt eget guddomsvesen, og vi trenger frelse fra den trældom vår egen fortærende vondskap og dårskap har bragt oss op i. Vi må lære å se og kjenne vårt eget guddomsverd, og la det få vokse ut i frihet, sannhet og kjærlighet, ikke i motsetning til verden og vårt eget kjøtt, men i samarbeid — —

«at Ånden ei i Strid med Legemet,
men ømmeligen kalder det sin Broder —»
— — — «at som sig Ånden hæver,
så følger Jorden med,»

Da vil vi ikke tåle noen undertrykking av åndelige eller verdslige voldsherrer, ikke for vår egen part og ikke for andre, og da vil vi ikke øde vår åndskraft i fåfengt forsøk på å drukne den gamle Adam, eller i romantisk, verdensfjern idéflukt.

Her er det Jesus har brutt veien og gått fore i lære og liv. Han er tyrannenes og tempelherrenes evige fiende, fordi han lærer at vi alle er brødre, alle guds barn liksom han, *og har del i guds storhet så vidt vi kan fatte den.* Ved å hevde sin egen guddom har han gitt oss rett til det samme:

— — «da, Millioner, mine Brødre! blotter
jeg eders eget Væsens Guddoms Glands.
Men det at skue denne, det er Frelsen.»

Derfor gjelder det å tro på Jesus, at en dermed tror på sig sjøl. — «Ja ved

Troen frelses skulle alle:
ved Troen: ved Erkjendelsen
af deres eget Guddomsvæsen
i mig, i deres Broder klarnet»
— — I Jesu Christ, o Menneskehed,
din egen Høihed da tilbed!» —

Hvis vi vil høre og godta Jesu lære og foredømme, så skal fyrster, adel og andre potentater, prester og trollmenn og alle åndelige autoriteter rope fåfengt etter slaver, som vil selge sin frihet og sin fornuft for å få en fattigslig og løgnaktig trygd og trøst igjen.

Jesu disipler sier samstemmig:

«Hils Presten: Frihed til at tænke
er Menneskets Krav!
Mod Himlen råber det fra Jorden
igjennem Jesu Grav.

— — — — —

Hils Kongen: ingen Lænke
beskjæmme må den Skulder mere,
der nyder Æren av at bære
en Himmelborgers Svøb.

— — — — —

Hils Alle: Ret og Sandhed er vår Styrke!
Vort Løsen: Kjærlighed!
Vor Seier: Friheds Fred!
Hils Alle at vi ved
det største Menneskes Gravhøi dyrke
vor egen Menneskehøihed.»

— — — — —

«Nu kjende vore Hjerter vi; vi vide,
at deres Fordring Sandhed er og Frihed,
at Kjærlighed er deres Livsenssjæl;
Ja Sandhed, Frihed vor Abiriel-kraft,
vor Dyd Ohebiels ofrende Kjærlighed.
Se, vore Hjerters Frihed — o den himmelske —
sit Billed har i jordisk Borgerfrihed!
Og Alle sidde jevnt ved siden af
hverandre rundtom Jordens store Fad!
Vi i os selv Guds Billede erkjende,
og Kjærligheden, som Prestinde, dyrker
i Ånd og Sandhed det ved Dyder.
Og Alle sidde jevnt ved siden af
hverandre under Himlens vide Tag!» —

Dualismen, den nokså tilfeldige tvespalting mellom djevelen, verden og vårt eget kjøtt på den ene side, og Gud, himmelen og sjelen på den andre, denne kløiving som har voldt så mye ufred og ulykke og fåfeng strid i verden, og som heller ikke hadde latt den unge Wergeland i fred, er utslettet i Jesu liv og lære. Jesu ånd sier fra skyen:

«Ja, fuldendt er Frelsens Verk: Jorden er
nu vorden en Himmel: den samme
gudhellige Ånd, som lever i Himmelens Hær,
er dødelige Hjerters Flamme!» —

Og menneskeheten synger denne lovsang til slutt:

«Evindelig Fryd!
I Brødre, lader os fra Frelserens Grav
med Håb og Jubel til Vandringsstav
udvandre over Jorden igjen!
Vi ære vor Moder Cajahel ved
i broderlig Fred
at dyrke den.
Vi ære vor Fader Himmelen,
ved Jorden at gjøre til Himmelhjem,
når vi ved Sandhed, Frihed, Kjærlighed,
af dødelige Hjerter dyrke Engle frem!
Evindelig Fryd!
Udvandrer over Jorden, at dyrke i Muld
en Himmels fulde Grøde.
Når Jorden først er øde, da Himmelen er fuld!
Udvandrer over Jorden, Thi Friheds Morgenrøde
og Sandheds lyse Dag
et evigt Gjenskin af
vor Frelsers sidste Vingeslag,
udstømmer fra hans Grav,
og stråler under Himlen, nu eet Tempeltag,
neddaler over Jorden
nu eet, eet Altar vorden
for Brødrekjærlighed.
Aljordens Ånder gløde
i friske Hjerter nu:
Frihed er Åndens Hjerte, Sandhed Åndens Hu.
Jordens Ånder alle
ned i Støvet falde
den Evige påkalde:
«Hver sin Thronehimmel i egen Pande har;
«Hver i eget Hjerte har Alter og Offerkar:
«Drot er hver for Jorden, Prest er hver for Gud!» —

Og Messias, Jesu ånd og alle andre himlens ånder faller inn:

«Himlens Ånder alle
den Evige påkalde
velsigne Støvets Brødre; thi Himmel nu og Jord
er vorden til Guds Ære kun eet, eet Jubelchor.
Amen!»

*

Slik slutter dette «Menneskehedens Epos og Republikanernes Bibel», dette Wergelands kjempemessige forsøk på å skape orden og harmoni i sitt overdådig rike sinn. Her har han formet sitt høie klassiske, demokratiske livssyn; og i sine følgende altfor få og oprevne leveår fortsetter han utrettelig å stemme sin livsharpe i samklang med den himmelske tone han har opfattet i «svakest ormesang». Derfor når han, som bekymret sig så lite om den ytre, formelle orden og finhet, han når fram til en enestående indre harmoni; og den fullkomne forening av sannhet og skjønnhet i hans ånd lyser til slutt også gjennom den ytre form. — Også hans motstandere og de mange som så lite forstod ham, de følte da han blev borte, at det var en sol som gikk ned.

Erling Tambs Wicklund.

OLAVS-KANTATEN

AV EIVIND BERGGRAV.

Heimferd. Dramatisk symfoni av Ludvig Irgens Jensen. — Tekst av Olav Gullvaag.

Selv i radio var oplevelsen av dette verk så mektig og klar at man aldri glemmer det. Det måtte slå en at der i selve Olsokfølelsen ifjor var noget som egentlig bare kunde vært sagt i musikk. Og *her kom det!* Var det kommet midt i jubileumsdagene, vilde det blitt selve den utløsende stund for den historisk-religiøse stemthet i sinnene hele Norge over.

Musikken var næsten fri for operajargon; den virket original og skapende nettop på de vanskeligste punkter, de egentlig religiøse. Her hadde komponisten hatt råd til å forsake all gjenklang av kjente kirkelige melodi-motiver, som vilde vært sikre effekter, og i stedet overalt gitt en ny åndfull og kongenial tone til ordene. Musikken var en nutidsoplevelse i toner av *fortid ført op til nutid;* den var helt hevet over det vi ellers plages av i alt restaurasjonsverk: den ufri personlighets-løse eftergjøring. Og samtidig var der ikke noget «moderne» effekt-jageri, — det hele var rolig og selvfølgelig.

Ja, slik virket det i radio her oppe på en alt annet enn autorisert musikk-anmelder.

Teksten viste sig å være adskillig rettet og forbedret fra den premierte utgave, og i høi grad til verkets fordel.

Det er så forståelig at mange ergrer sig over det dovregubbesprog som Gullvaag bruker, — det er jo ikke landsmål, men fjelltrollsmål:

Bjart-øygd kvad han
og bardest med bøndom — og garta
medan han sleit or hjarta
og saal
lyv for si lengselsflod:
Brodden med bibrande tæger og blod.

Slik begynte det oprinnelig! Men nu er det strøket. Der er likevel nok igjen! Ikke mindre enn 73 fotnoter har vært nødvendige til å forklare ord i teksten for forfatterens landsmenn. Men når man har lest den nogen ganger, vugget den i sitt sinn, så sier man: nettop slik! Det gir en musikk dette ordvalg som hører hjemme i et slikt kvad. Det gjør det hele litt dulgt og anelses-tungt, og det gir en umiddelbar gru og en age, som nu ikke behøver å *beskrives* fordi den alt *er* i ordene:

Det gustar so gruste i Gardarike
kring hjarta som jamrande høgg.
Fælare marar det folkesviket,
nåkaldt, so sjeli nøgg.[1])

Og så er der enkle, gjennemsiktige strofer iblandt. Jeg ber Dem lese *langsomt* disse ord av Bispen, hvor overgangen fra hedenskapet til troen er tegnet som et kall, med evangelisk makt og mildhet:

Kom då alle
frå det kalde
hatet heidendomen valde.
Kom til gilde,
kom med milde,
kom i Kristi fylgje alle!

Her er frelse,
her er helse,
her er striden i det stille
mot alt tungt som valdar tregen.
Her er ljoset, her er vegen.
So er sagt, kva Herren vilde.

Eller de korall-klare vers i postludiet:

I blodet hans blømde
so fager ein blom:
Hans herlege dôm.

Som stend her og syner
i sulor og spir
hans gudgjevne gir.

Hans lengsel gav vengjer
og vilje til ljos, —
han vart oss vår los.

---

[1]) *gruste:* uhyggelig (men aner man ikke stemningen uten nogen oversettelse?), *marar:* tynger, brer sig; — *nåkaldt:* lik-kaldt; — *nøgg:* rykker til, pines.

Han fører til frelse,
Um so genom fall
Han føra oss skal.

For han berre vilde —
no veit me det visst —:
oss føra til Krist.

Tenk Dem dette sunget i Nidarosdomen selve Olavsdagen!

A pro pos dette postludium:

I symfoni-teksten slutter det hele her. Er det en lapsus? De citerte vers, som nu er blitt en solo (av forfatteren oprinnelig angitt som kor-sang fulgtes ved opførelsen i radio av korets mektige slutt-klem, som konsert-teksten altså merkelig nok ikke hadde trykt:

Og myrkret rømde
og kyrkja blømde
og blømer endå idag;
skirsla og lutra
ho stig or det dømde
med ljoset og livet i lag.
Halleluja!
Amen!

Her er tanker, ord og musikk like enkle og mektige, like fyllt av kampen og håpet, av lutringens ild og av lovprisningens velde. Det tok og løftet en som en hav-båre, enten en vilde eller ikke. Men hvorfor sløife disse ordene i musikkteksten?

—Det *eneste* punkt i det premierte utkast, som jeg for min part fant tvilsomt, hadde i første-utgaven plass *efter* det nys citerte. Denne oprinnelige finale virket som en kunstnerisk fadese, som noget flaut pjatt. Allerede av den grunn *måtte* det selvfølgelig vekk. Men dessuten var det opriktig talt ganske «ukirkelig», hvis det da er mulig å finne nogen virkelig tanke eller mening i det. I så fall må det nemlig nærmest skulle bety en hyldest til solen og til den bilogiske evolusjonstanke — men se selv om De fatter det. (Forhåndsnotis: «Gullinkambe» er hunden som varsler Ragnarok; «Mundilfares dotter er solen):

Gullinkambe gale og helhund gøy, —
uhesjne ulven mot undergang våla.
Mundilføres dotter og mæte møy
vil mot alle vetrar si vårvon stråla.
Yver alt forgjenge og alt som fell,
livet friskast ydder og safter svell.
Yngjast skal Ygdrasil, yngjast på ny
skjota ei strålande krune mot sky!

Komponisten har likefrem *reddet* også dikterverket ved å få dette vekk.

Som *dikterverk* alene vilde vel i det hele denne kantaten aldri blitt no stort. Den blev visst også antatt i den tro at Olav Aukrust var forfatteren. Fjellmålet og tyrirot-ordene tydet i den leid. Men fra nu av vil ordene gå i ett med musikken og leve i den. Og *det* er ordene fullgode til, der er så pass meget esse og glo i dem at der springer flammer straks musikken puster til.

Det hele er — med eller mot den norske kirkes vilje — blitt et storslagent kristent opus, et folke-kirke-monument som kan komme til å leve gjennem mange slekter.

Tromsø 20.1.1931.

Eivind Berggrav.

LITTERATUR

Josefa. Roman av *Gabriel Scott.* Gyldendal norsk forlag 1930.

Det er yndig og oprivende på samme tid, dette lille utsnitt av et liv: den 17 årige mors skremte vandring op gjennem skogene med barnet sitt på armen. Den er utsprunget av det dobbelte i Scotts inspirasjonskilder. Hans oprinnelige dragning er mot det skjære og yndefulle. Men så er der kommet noe motsatt inn. Han går fremdeles ut fra idyllen, men han er blitt besatt av en trang til å rive den sønder. Han formelig nyder å anbringe det harske, det skjærende, det brutale. Han slår vilt på den idyll han elsker. Der er ikke måte i det. Derfor greier han heller ikke å få balanse i det rent kunstnerisk. Således er voldtekten i denne boken en ganske unødvendig gru — den virker som sprekk i porselen. Det er ikke livets tragedie som tar sin rett, men det er en hevner som er ute og setter det hele i scene.

Derfor blir der heller ikke plass for det majestetiske i livets store linjer, hvor både nederlag og ruin er organisk eller over-organisk innordnet. Og da selvfølgelig heller ikke plass for Gud. Overfor religionen er Scott blitt næsten bare gjeip. Han er offer for en raseringsmani.

Så dikter han på to diametralt motsatte motiv: sin oprinnelige kjærlighet for det stemnings-skjære, — og på den annen side på en næsten sadistisk lyst til å knase lykken midt i det mest rørende.

Litterært er der dessuten ved denne boken det å merke, at hele stoffet ikke er mere enn til en novelle, — den er altfor én-spunnet til å være en roman. Men her kommer Scotts skildrings-evne og gjør at han kan fylle så godt ut med gode små-malerier, at der blir en tykk bok av novellen.

Det betydelige som der har vært ansatser til hos Scott, går på denne måte fløiten. Josefa er forsåvidt typisk: sensitiv i grunnstemning, glatt i forløpet, grell i realismen — men ikke med nogen blivende livskjerne innerst inne som kunde gjøre boken til et varig verk.

Eivind Berggrav.

Jeg er sulten. Av *Georg Finck.* Oversatt fra tysk av Chr. A. R. Christensen. H. Aschehoug & Co., Oslo 1930, 232 sider.

Jeg bekjenner først min fullstendige uvidenhet om forfatteren, jeg aner ikke engang om navnet er et pseudonym, og heller ikke vet jeg om det hele er selvoplevet eller lavet — eller begge deler på en gang à la Remarque. Boken fremtrer som proletarroman i jeg-form og bærer i alle deler preg av et document humaine. Den er kunstnerisk full-lødig og menneskelig gripende. Redsler og skittenhet og

umoral og tragedier er rikelig tilstede, likesom den i slike skildringer aldri manglende heroisme og ømhet. Derimot er tendensen helt underlagt den realistiske skildring. Der er ikke nogen socialpolitikk i boken, men derimot en sterk og fin hjertepolitikk. Til social tendens egner den sig heller ikke, for det er ikke proletar i Marx's betydning vi her møter, men i den gamle mening av sunkne folk. Det er heller ikke det moderne begrep arbeiderne som belyses, men det i alle tider ensartede billede av de forkomne, — her i moderne storby-koncentrasjon. Rikest i boken er det menneskelige hjerteliv, særlig morens forhold til barna. Man sander under lesningen ofte den ting at i forfall og opløsning kommer også sjels-inventarets arvesmykker for dagen.

Eivind Berggrav.

I godt selskap. Fortellinger av *Oscar Bråten.* H. Aschehoug & Co's forlag, Oslo 1930, 176 sider.

Deres ry for å være morsomme fristet til å ta fatt på disse fortellingene. Og der er virkelig et par inmari gode historier blandt dem. Men også et par riktig flaue; de fleste er midt i mellem. Oscar Bråten er hjerte-socialist og Sagene-humorist, han er stavnsbunden i en sjelden grad, men er også så menneskelig at han derved blir en slags sympatiens Vat'lands bru mellem Østkant og Vestkant. Han kan ta typer så fast og sikkert som ellers bare Albert Engström. Men som Engström gjør også Oscar Bråten altfor meget av det, og evnen til jargon tilslører dessverre altfor ofte hans selvkritikk.

Eivind Berggrav.

Under evighetens velde. Av *C. Egeberg Traaen.* O. Norli.

Det er en fin, personlig forkynnelse som møter oss i disse små prekener. I dem alle er det ting som fengsler, mest også på den måte at det *griper.* Det er forenkling, i god betydning. Og *aktualitet,* av rette slaget. Det blir aldri virkelighetsfjern, ufruktbar abstraksjon. Og det solide arbeide som ligger bakom blir ikke til skade for det inntrykk av umiddelbarhet som prekenvidnesbyrdet nødig må være foruten. Mange vil glede sig over det bekjentskap man gjør gjennem disse blade. Det er et varmt, evighetsgrepet kristenmenneske som taler alvorlig og forståelsesfullt til mennesker som vandrer sammen med ham på veien — veien gjennem dette vanskelige liv, hvor nettop sammenhengen med evigheten og med den evige blir vår store chance og gir den forjettelsesrike spenning både som motiv og kvietiv.

Bretteville Jensen.

Sanningen om Jesus. Av *Oscar* Wistrand. Wahlstrøm og Widstrand, Stockholm. 128 s.

Skal man få vite sannheten om Jesus, må man vokte sig vel for å bygge på evangelienes beretning, for evangeliene er ikke historiske dokumenter (s. 12). Heller ikke kirkens Jesusbillede er 2 øre verd. Det er tilpasset efter dogmene, som er opfunnet for å villede massene (s. 24), og for å bygge op en verdensmakt på falske lærer. Slik går det alltid med religiøse lærer, «då avlönat prästeskap få hand om dem» (s. 125). Også den protestantiske kirke er en ren dårekiste full av ukristelige og umoralske dogmer (s. 16).

Hvis ikke kirken vil reformeres, er det bedre den går under; sannheten lever heldigvis uten kirkens hjelp, ja meget bedre uten dens hjelp, og den skal nok litt efter litt seire og frigjøre oss fra det åndelige slaveri som kirken har satt oss i (s. 18).

I et slikt frigjørelsesarbeides tjeneste stiller da forf. sig ved å gi oss sannheten om Jesus. — Men hvorledes skal den stakkars forf. greie det, når evangeliene ikke kan brukes; må han allikevel ty til dem og trekke en slags ekstrakt av dem ved hjelp av den «andliga urskiljningsförmåga och intuition» (s. 14)? Å langt ifra. Han har en meget bedre kilde. Der eksisterer nemlig et gammelt manuskript skrevet på latin av den eldste for essenernes hemmelige brorskap i Jerusalem til den eldste for samme brorskap i Alexandria, for å oplyse brødrene der om hvorledes det hang sammen med de rykter som gikk om Jesu liv og død. Det er skrevet syv år efter Jesu død «och påträffades av en lärd fransman(!) uti en gammal bygnad i Alexandria». Efter «arkeologiska forskningar» har det vist sig at huset hvor manuskriptet blev funnet, på Jesu tid tilhørte essenernes alexandrinske ordensgruppe, og at manuskriptet stammer fra denne ordens efterlatenskaper (s. 25).

Efter dette skrift er Jesus sønn av en essener (ikke Josef), som Maria holdt for en engel på grunn av hans hvite klær. «Ty kvinnan var av livligt lynne och søkte i livet det ovanliga och fröidade sig åt det, som hon icke kunde begripa» (s. 29). Som barn blev han hemmelig overvåket av essenerne og som ung gutt blev han sammen med Johannes døperen optatt i ordenens første grad. Det var en måneskinns natt han mottok broderkysset, de hvite klær og murskjeen som tegn på den nye verdighet. — Han hadde en ungdomskjærlighet til Maria, Lasarus's søster, men skiltes fra henne av hensyn til ordensreglene; da gråt de begge (s. 35).

I sin ungdom var Jesus i mange år i India og studerte vedabøkene og buddhistenes hellige bøker. Dette vet man av nogen manuskripter som i 1887 er funnet oppe i Himalaya av en viss Nicolas Natovitch (s. 79). —

Jesus døde ikke på korset, sier essenerskriftet (s. 40 ff). — Nikodemus, som var essener og derfor lægekyndig forstod at Jesu bare var skinndød, og takket være Nikodemus's smartness blev Jesus reddet og tatt under behandling i Josef av Arimateas gravhule. Senere gikk han omkring og viste sig for sine disipler, men blev av sine essenerbrødre overtalt til å trekke sig tilbake fra offentlig virksomhet og døde på et ukjent sted som følge av de lidelser han hadde utstått på korset. —

«Denna berättelse ger ett ytterst starkt intryck av att vara sanningsenligt avfattad.» (s. 36). Dessuten har essenerne alltid (!) vært bekjent for sin strenge sannhetskjærlighet (s. 25). Vi har her et historisk dokument «av första ordningen» (s. 26). «Den (berettelsen) . . behöver inga kommentarier, ty en klarare och mera trovärdig skildring av Jesu liv har ännu icke uppspårats och torde aldrig kunna uppspåras» (s. 72). —

Nei, det er sikkert, den behøver ingen kommentar, hverken den eller

de slutninger forf. trekker. Den eneste kommentar fra min side er at det er verd å legge merke til denne kombinasjon av moderne hyperkritikk og den villeste kritikkløshet, og det slektskap som her viser sig, mellem moderne oplyst radikalisme og den mørkeste middelalder. — Når det gjelder evangeliene, blir de avfeiet med et flott pennestrøk, mens oplagte røverhistorier og svindel blir hevet over enhver kritikk. —

Man forbauses over at et navngitt forlag kan finne sig tjent med å utgi noget slikt gement sludder om vår kristne religion. — Hvis det regner med at boken skal bli en ny sensasjon, tenker det visst for dårlig om publikum.

H. C. Christie.

Fridtjof Nansen. Av *Fritz Wartenweiler.* Rotapfel Verlag. Leipzig 1930. 292 s.

I mai 1930 døde Nansen. Knapt en avis i verden manglet nogen minneord i de dagene. Før jul kom allerede den første bok om hans virke, en tysk bok. Det er ikke en bok som forfatteren har jasket fra sig for å få den ut til jul; det er en bok som har vært planlagt før og nu gjort ferdig efter Nansens død.

Spør vi en almindelig norsk dame om Nansen, så vet hun tre ting: han var den første som gikk over Grønland; han var den første som drev over Nordpolbassenget; han skulde lede en luftskibsferd over Nordpolen «næste år». Det siste har stått i avisen, det andre i leseboken på skolen. Den Nansen de fleste her hjemme kjente *var* nemlig frilufts-Nansen med Nansenlue og Nansentrøie, og opdager-Nansen med polferdene. Han var guttenes helt og store ideal.

Alt dette forteller forfatteren om, kort, levende. Men han forteller også om den Nansen som stod oss fjernere, om politikeren Nansen, diplomaten med det store navn og den udiplomatiske optreden i 1905 og nogen år til, om fredsvennen og menneskevennen i de ulykkelige år efter verdenskrigen. Krigens redsler sløvet mange sinn i den grad at de da krigen var slutt ikke orket å tenke mer på den. Alt mudderet i Russland, den gresk-tyrkiske krig, massakrene i Armenia, der gled upåaktet forbi de fleste. Visst så de i avisene at Nansen var med, og var stolt en stund på nasjonens vegne, men sukket helst: er det ennu ikke slutt! Visst blev de skaket op av beretningen om hungersnøden i Russland, men selv ikke Nansen fikk overbevist folk om at bolsjevikene var uskyldige i elendigheten.

Nansens arbeid efter krigen er i denne bok vidd størst plass. Forfatteren gir ingen almindelig vurdering av Nansens innsats, av forholdet mellem Nansens eget virke og hans medarbeideres; hele boken blir en patetisk hyldest til vår store landsmann.

Alle som kjenner vårt folk vet at Nansen idag i de flestes bevissthet står som den store opdager. Hans største innsats er nok allikevel det arbeid han på andre felter har ydet. Nu skal det bli interessant å se hvem som vil leve lengst eller lyse sterkest i historien: folkets friluftshelt, eller menneskenes velgjører.

Sverre Steen.

Redaktørens adresse: Tromsø.
Redaksjonssekretæren, Universitetsstipendiat *Sverre Steen:* Gyldenløvesgt. 18II, Oslo.